

СПЕЦПРОЄКТ «ДОНБАС. РЕАЛІЇ» НА РАДІО СВОБОДА ЯК
СУЧАСНИЙ МЕДІАФОРМАТ

Шифр – «Абищія»

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. РАДІО СВОБОДА ЯК СУЧАСНА БРОДКАСТИНГОВА КОМПАНІЯ	6
1.1. Радіо в епоху конвергентної журналістики	6
1.2. Українська редакція Радіо Свобода на шляху від традиційного ЗМІ до сучасної конвергентної редакції	9
РОЗДІЛ 2. СПЕЦПРОЄКТИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕДАКЦІЇ РАДІО СВОБОДА	12
2.1. Специфіка транслювання контенту Радіо Свобода	12
2.2. Спецпроекти в контенті Української редакції Радіо Свобода	15
РОЗДІЛ 3. «ДОНБАС. РЕАЛІЇ» – СПЕЦПРОЄКТ ПРО ЖИТТЯ ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ	20
3.1. Передумови виникнення проєкту, цілі й жанрові особливості	20
3.2. Аналіз власного доробку, підготовленого для Радіо Свобода	25
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
ДОДАТКИ	34

ВСТУП

У контексті диджиталізації медіа можна стверджувати, що перехід від класичної діяльності ЗМІ до поліфункціональної є загальносвітовою тенденцією. Разом з тим редакціям у боротьбі за увагу споживачів інформації важливо не лише зосереджуватися на новаціях, а й не ігнорувати злободенні питання, гостро-соціальну тематику, зокрема, в умовах тривалої гібридної війни Росії проти України.

Тож *актуальність* роботи визначається кількома чинниками, одним із яких є конвергентність як найзагальніша тенденція розвитку журналістики, що полягає в об'єднанні різних платформ. Радіо Свобода (офіційна назва «представництво Radio Free Europe/Radio Liberty в Україні») і є одним із яскравих прикладів функціонування конвергентного ньюзруму в українському медіаландшафті. Наступний чинник – суспільно-політична ситуація країни, яку віддзеркалюють матеріали спецпроєкту «Донбас. Реалії». Йдеться, насамперед, про такі ключові журналістські стандарти, як об'єктивність, баланс думок і точок зору, подання думок усіх причетних до висвітленого питання сторін: забезпечити всебічне розкриття питань щодо життя окупованих територій Донецької та Луганської областей – виклик для української журналістики. «Донбас. Реалії» намагається подолати його, адже проєкт працює «по обидва боки лінії розмежування».

Мета дослідження – здійснити комплексний аналіз спецпроєкту Радіо Свобода «Донбас. Реалії» як сучасного інноваційного медіапродукту.

Аби досягти цієї мети, ми поставили перед собою такі *завдання*:

- 1) охарактеризувати специфіку радіо в епоху конвергентної журналістики;
- 2) простежити ключові етапи історії української редакції Радіо Свобода на шляху від традиційного ЗМІ до сучасної конвергентної редакції;
- 3) здійснити проблемно-тематичний аналіз контенту Радіо Свобода, окреслити розклад і формат програм;
- 4) класифікувати спецпроєкти Радіо Свобода та виявити їхню роль у контенті редакції;
- 5) описати особливості функціонування спецпроєкту «Донбас.Реалії»;

б) проаналізувати власний доробок, підготовлений для проєкту «Донбас. Реалії».

Методологічна і теоретична основа дослідження. Потужний медійний проєкт «Донбас.Реалії» не ставав предметом уваги науковців. Історію української редакції Радіо Свобода досліджувала О. Ремовська [23], процес переходу від традиційного до конвергентного формату – І. Ципердюк [31]. Спроби схарактеризувати досвід Радіо Свобода у публіцистичних текстах належать О. Холоденко [29; 30], Д. Пальчикову [17], М. Педоренко [18]. В основі нашого дослідження лежать теоретичні положення В. Лизанчука [12], Т. Гиріної [6], Ю. Любченко [13] щодо системи жанрів, методології роботи над радійними текстами, конвергенції й розвитку радійної соціально-комунікаційної структури загалом.

Об'єктом дослідження є спецпроєкт «Донбас. Реалії» української служби Радіо Свобода.

Предметом роботи стали функціональні особливості, жанрові формати, засоби просування медійного продукту спецпроєкту «Донбас. Реалії» у контексті діяльності Української редакції Радіо Свобода загалом.

Новизна дослідження полягає у визначенні поняття «спецпроєкт», дослідженні функціонування конкретного проєкту «Донбас.Реалії» у межах конкретної редакції.

Для реалізації мети застосовано такі *методи дослідження*: спостереження – для визначення місця поняття «конвергенція» в Українській редакції Радіо. Свобода, особливостей функціонування радіо в період диджиталізації; описовий – для визначення специфіки функціонування, закономірностей особливостей транслявання контенту Радіо Свобода, діяльності спецпроєктів у рамках редакції; аналізу наукової літератури – для формування теоретичної бази за напрямками дослідження; аналізу – для систематизації на основі певних ознак характерних особливостей спецпроєктів редакції, жанрових форматів «Радіо «Донбас. Реалії» та власного творчого доробку, підготованого для даного спецпроєкту; контент-аналізу – для відстеження закономірностей і характеристики контенту Радіо Свобода, виокремлення специфічних ознак контенту; класифікації – для виокремлення різновидів спецпроєктів редакції, особливостей роботи із джерелами; візуалізації –

для створення схематичної структури Української редакції Радіо Свобода та структури випуску радіопрограми «Донбас. Реалії»; порівняльно-описовий – для аналізу контенту Радіо Свобода й авторського доробку; синтез, узагальнення результатів аналізу – для систематизації й створення висновків.

Практичне значення роботи. Висновки й спостереження можуть використовуватися для продовження досліджень означеної теми; у вивченні дисциплін «Історія української журналістики», «Радіожурналістика», «Інтернет-журналістика», «Журналістські жанри» й у практичній медіадіяльності. Автором розуміння сутності поняття «спецпроект» реалізувалося у практичній творчій діяльності в Українській редакції Радіо Свобода – підготовлено понад 10 різножанрових матеріалів для проекту «Донбас.Реалії» (деякі з них проаналізовані в роботі) та ще стільки ж – для інших підрозділів. Творчим прийомом, запропонованим автором, стало використання фотосесії з героєм публікації, як основи «контентного» «монтування» матеріалу.

Апробація роботи. Результати дослідження були представлені на Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціальних комунікацій» (м. Запоріжжя, 8-9 листопада 2019) й опубліковані в збірнику матеріалів: *Актуальні проблеми соціальних комунікацій: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Запоріжжя, 8–9 листопада 2019 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019.

РОЗДІЛ 1. РАДІО СВОБОДА ЯК СУЧАСНА БРОДКАСТИНГОВА КОМПАНІЯ

1.1. Радіо в епоху конвергентної журналістики

У класичному розумінні радіо (від лат. «випромінювати») – один із засобів масової інформації – звукова передача інформаційних, музичних програм тощо [25, с. 68]. Радіо розуміють і як «передавальну технологію, що забезпечує слуховий зв'язок між студійним мікрофоном і домашнім динаміком», і «тип медіа для передачі програм» [2, с. 388], і «приймач радіопередач» [5, с. 303]. Феномен радіо полягає «у доступності сприйняття живої мови та у блискавичній оперативності повідомлень, а також у своєрідній сакральності мовленого» [12, с. 16]. Радіо, як акустичний засіб, розраховане на аудіювання, тобто одночасне слухання і розуміння, відтак основна специфіка радіо – виконати свої функції винятково звуком [12, с. 60].

Однак нині ці особливості нівелюються, адже цей різновид ЗМІ змінюється з розвитком технологій, модернізується. Сьогодні ЗМІ завойовують увагу читача багатоаспектністю й різноплановістю матеріалів, тем, каналів і способів їхньої подачі. Редакції конвергентизуються, знаходять нові формати, способи втілення задумів, майданчики для просування контенту. Набуває актуальності «створення мультисередовища, комплексне зображення інформації, виготовлення інформаційного продукту через поєднання текстових, графічних, зображальних, звукових, музичних можливостей комп'ютера в інтерактивному режимі» [5, с. 259].

Зі стрімким розвитком цифрових технологій радіо набуває властивостей мультимедійності. Прикладом диджиталізації радіо у світі експерт із радіомовлення Р. Заєць наводить Великобританію. За його словами, «країна об'єднала зусилля всіх мовників та бродкастерів, які створили уніфікований плеєр, за замовчуванням вшитий у автомобільний радіоприймач, в аплікейшени, що знаходяться у мобільних пристроях. Плеєр уніфікований для всіх мовців, для всіх конкурентів на ринку. Таким чином радіо перекочувало в аплікейшени, які можна безкоштовно поставити на свій смартфон» [24]. Відтак зі стрімким витком сучасного розвитку ЗМІ радіо йде в онлайн-простір. Веб-сайти, сторінки у соцмережах, мультимедійні додатки,

YouTube-канали стають необхідними інструментами вести діалог з аудиторією для медійників й засобом комунікації для споживачів. Абсолютно виправдано Т. Гиріна зауважує, що «нині практично неможливо говорити про радіо, не використовуючи термінологію інтернет-комунікації. Онлайн, інтерактив, блогінг – ці терміни вже стали частиною того радіомовлення, яке ми називаємо традиційним» [6, с. 52].

Популярним є відеострімінг радіопрограм. Цілком виправдано, що з модифікацією цифрових технологій провести ефір стає можливим, навіть коли гість з іншого міста або країни спілкується із ведучим за допомогою Skype чи іншими сервісами інтернет-телефонії. А особливість «хмарних технологій» дозволяє зберігати та накопичувати файли різного розміру, жанру, напрямку, групувати їх і надавати доступ до прослуховування у будь-який зручний для користувача час. Відтак радіо втрачає притаманну йому особливість одномоментності й неповторюваності трансльованих програм, сучасні технології, як подкастинг, дають змогу не лише прослухати передачу кілька разів, а й завантажити її, зберегти.

З'являється формат online-радіо (інтернет-радіо), що мовить повністю у всесвітній мережі, наприклад «Radio SKOVORODA», яке позиціонує себе як незалежне україномовне мандрівне онлайн-радіо; Радіо Аристократи (діє з 2014 р. і продукує переважно російськомовний контент, має 16 радіопрограм, робить ставку на стрімінг, подкасти, соцмережі та зустрічі зі слухачами у форматі відкритих ефірів); Urban Space Radio (мовить з 2015 р. зі Львова та Івано-Франківська, робить акцент на якісній українській музиці, тематичних програмах, залученню мешканців до громадських перетворень. Знахідкою є прозора студія посеред ресторану, що дозволяє не тільки спостерігати за ефіром, а й вдало комунікувати з аудиторією).

На думку Т. Гиріної [6, с. 52], унікальність інтернет-контенту для радіоформату полягає не лише в можливості одночасно сприймати інформацію різних типів, а й у тому, що це дає можливість слухачам стати співавторами ефіру через голосування, замовлення пісень, створення власних дописів і рубрик. Однак, попри переваги інтернет-платформ, сьогодні в Україні досі FM-радіо, як у більшості країн світу, переважає над online-радіо [26].

Редакція Радіо Свобода (далі – РС) позиціонує себе як конвергентна компанія. Навряд чи коректно сьогодні її називати просто радіо, адже йдеться насамперед, про медіакорпорацію, яка пододала шлях від традиційного радіо до функціонування конвергентного ньюзруму. Головний редактор Київського бюро РС І. Кузнецова говорить так: «радіопроекти, які переросли в телевізійні проекти, ми називаємо «радіо в телевізорі» [18]. Директорка української служби РС М. Драч так характеризує її конвергенцію: «у сучасному світі не можна робити ставку лише на радіоплатформу. Ми давно не вважаємо себе лише радіо, а події Майдану змінили і ставлення колег до нашої діяльності – коли всі побачили, що «Радіо Свобода» знімає актуальні та якісні сюжети на гарячі теми» [9].

Широкоформатне мовлення допомагає комунікувати з аудиторією та отримувати фідбек. Мультимедійність редакції зумовлена викликами епохи цифрових технологій. Головна продюсерка української редакції РС Н. Симоніна вважає, що «чим більше платформ ми охоплюємо, тим більше шляхів і можливостей достукатися до аудиторії. Якщо ми її не знайшли в телевізорі, то знайдемо на радіо. Наприклад, у Крим ми не можемо достукатися з телевізійним сигналом, сайти блокуються. Але там мовить радіо» [14].

Весь масив інформації подано на веб-сайті. Структура та верстка сайту і головного представництва, і редакцій Радіо Свобода в усіх країнах уніфікована. Крім традиційних розділів з новинами, політичними оглядами, фоторепортажами й відео, у кожній країні є власні проекти. Окремий акцент – на навігації, що дозволяє поширювати матеріали в соцмережах, та контенті, створеному спеціально для них.

На онлайн-ресурсі «ДетекторМедіа» РС означають як своєрідну бродкастингову компанію, яка сама чи у співпраці виробляє аудіо- й телепрограми [29]. У перекладі з англійської розкладаємо поняття «бродкаст» на два слова: «broad» – широкий, повний, вільний, відкритий, просторий і «cast» – склад, певна кількість, розподіл ролей, форма, тип. Кембриджський словник [1] тлумачить «бродкаст» як надсилання програми на телебачення чи радіо або ж поширення інформації багатьом людям. Найзагальніше визначення бродкастингу подається як «поширення аудіо та/або відеоконтенту на аудиторію через будь-який електронний носій» [19].

Водночас натрапляємо й на розуміння поняття «бродкаст» як своєрідного ширококомовного каналу чи ширококомовлення загалом: бродкастинг визначають як «надання інформації телевізійними та радіоканалами, а також інтернетом. Тобто, це технологія поширення ширококомовної інформації в теле-, радіо- або інтернет-мережі для всіх користувачів одночасно, коли йде комутація пакетів даних, і цей потік даних отримують всі користувачі мережі [8]. Натомість І. Кузнецова «бродкастингову компанію» визначає як таку, що «виробляє продукт і віддає якомусь телеканалу» [29], адже за українським законодавством РС не має права отримати ліцензію та мати власні частоти.

Щодо трендів епохи цифрових технологій, РС окрім комп'ютерної версії веб-сайту, має спеціальний варіант для смартфонів, сторінки та канали у соцмережах. Вони є для радіо «ще одним каналом не лише поширення інформації, а й зворотного зв'язку: реакція аудиторії на актуальні питання, порушені на сторінках РС Свобода у соцмережах, звучать в ефірі, а деякі теми чи новини, про які редакцію сповіщають її слухачі і читачі, переростають у репортажі й розслідування» [23, с. 100].

Отже, специфіка радіо в умовах цифрових технологій полягає в тому, що воно, як і інші платформи, намагається приваблювати аудиторію різноманітними засобами інтерактивності, найкраще це вдається здійснювати через інтернет-мережу, де можливість комікувати зі слухачем є найбільш зручною опцією.

1.2.Українська редакція Радіо Свобода на шляху від традиційного ЗМІ до сучасної конвергентної редакції

Як зазначають в українській редакції, Радіо Свобода – це частина міжнародної інформаційної компанії Радіо Вільна Європа/Радіо Свобода [27]. Радіостанції є неприбутковими, створені відповідно 1950 і 1953 р. за фінансування ЦРУ (США), вели передачі з Мюнхена 23 мовами на країни Центральної Європи та колишній Радянський Союз, мали відділення у Нью-Йорку, Вашингтоні та Парижі [25, с. 135]. В єдину організацію РВЄ/РС вони об'єдналися у 1976 р. Однак «якщо Радіо Вільна Європа зосереджувалося на мовленні на європейські країни соціалістичного блоку (Польщу, Угорщину, Чехію тощо), то діяльність Радіо Свобода було спрямовано на

СРСР. Отже, історія української редакції – це історія в рамках саме Радіо Свобода» [23, с. 7].

Нині Радіо Свобода (далі РС) є незалежною медіакорпорацією, що фінансується Конгресом США через гранти. РС керується законодавством США. Крім класичних радійних матеріалів, як конвергентне медіа, РС поширює контент на різноманітних платформах (веб-сайти, телевізійні продукти, соцмережі, подкасти тощо) [21]. Радіо Вільна Європа/Радіо Свобода поширює інформацію в 22 країнах Сх. та Пд.-Сх. Європи, Кавказу, Центральної Азії та Близького Сходу 26 мовами. Пріоритетами діяльності медіа є підтримування й просування демократичних засад і цінностей, що особливо актуально в умовах країн із недостатнім рівнем свободи слова.

Київське бюро складається з власне національного продакшну (сайт, телебачення, радіо, соцмережі) та спеціалізованих проєктів із власним набором платформ для розміщення продукту.

Зміни, яких зазнало суспільство після Помаранчевої революції, збіглися із новаціями, що забезпечували новий підхід до створення мультимедійного продукту [23, с. 79]. Хоча освоєння інтернет-простору в редакції відбулося раніше: сайт Української редакції запрацював у 2001 р., однак активно працювати над просуванням у соцмережах в редакції розпочали із 2012 р. Експрезидент РС Т. Кент у статті для політичного журналу «The American Interest» написав, що «одним з показників цінності РС є розміри аудиторії організації. Зокрема, 15 млн людей в тиждень тільки в країнах колишнього Радянського Союзу». На його думку, «медійна ситуація в Україні відіграє важливу роль в економічному розвитку країни і, природно, в усьому пострадянському просторі» [30].

Нині ньюзрум київського бюро РС є повністю конвергентним. Значну увагу в редакції приділяють виготовленню телевізійних проєктів, мультимедійних лонгрідів, інфографіки, роботи в соцмережах тощо. За словами І. Кузнецової, телевізійні програми РС вирости зі стрімів, які у редакції здійснювали з 2012 р.: «Зв'язок був не дуже добрий, але на парламентських виборах, де ми їх випробовували, можна було ходити по штабах і ловити супутниковий зв'язок, який ще використовували телевізійники» [18]. Можна стверджувати, що розквітом для діяльності української

редакції РС стали події Революції Гідності 2013 –2014 рр. Саме тоді до висвітлення подій застосовувалися не лише новітня техніка, а й нові формати, ідеї, спроби реалізації задуманого.

Українська редакція РС еволюціонувала до мультимедійної медіакорпорації із широкою аудиторією: «весь контент знаходить свою аудиторію. Радіо – це більш для старшої. Журналістика даних – вочевидь, для другої аудиторії. Картинки в соцмережах – це вже для третьої. Але іноді ці аудиторії перетинаються» [18]. «Українська редакція РС стала чи не єдиною з колишніх «ворожих радіоголосів», що зуміла адаптувати свою роботу до нових соціально-комунікаційних вимог українського суспільства в повному обсязі. У редакції засвоїли, що, для того аби бути цікавими аудиторії, треба відповідати новим професійним стандартам та активно впроваджувати нові технології» [31, с. 249].

Структуру редакції РС подано у додатку А. Як видно зі схеми, межі між підрозділами доволі рухомі й умовні. Відбувається й обмін контентом між підрозділами, що передбачає переробку матеріалів відповідно до потреб цільової аудиторії та відповідно до вимог платформи. Так, журналіст повинен бути готовим викласти тему, яку він готує для сайту Української служби, в ефірі «Радіо «Донбас.Реалії», або адаптувати інформацію для соцмереж, або зробити монтажний план для SM-відео на базі великого відеосюжету YouTube. Професійне поле працівників в конвергентному ньюзрумі не є формалізованим, і вони, залежно від ситуацій, переймають роботу один одного. Приміром, рубрику «Огляд соцмереж» у щоденній програмі «Ньюзрум» веде SMM-ник, редактори беруть участь у створенні медійного продукту в ролі журналістів, ведучих ефірів тощо.

Отже, українська служба РС пройшла шлях від класичного мовника до конвергентної редакції, при цьому зберігаючи свою місію та продовжуючи просувати цінності медіакорпорації.

РОЗДІЛ 2

СПЕЦПРОЄКТИ РАДІО СВОБОДА

2.1. Специфіка транслявання контенту Радіо Свобода

Охоплення аудиторії РС є специфічним, адже класичної сітки мовлення в медіакомпанії не існує. У журналістиці під «сіткою мовлення» розуміють «перелік, що вміщує послідовність, найменування, час мовлення телевізійних або радійних програм (передач), чи додаткову інформацію, яка визначає основні напрями мовної політики телерадіоорганізації на певний період часу». Тобто, йдеться про набір, поєднання рубрик, циклів, серій, серіалів і окремих разових передач, розміщених у тижневому відрізку часу з певною послідовністю [15, с 324].

У редакції послуговуються поняттям «запис і розклад програм». Аналіз контенту РС дає підстави виокремити радійні (2 програми, а також новинні випуски), відеопрограми (майже 10 програм), а також такі, онлайнтрансляція яких одночасно здійснюється у відео та радіоверсіях (3 програми). До радійних відносяться щотижневі програми «Історична свобода» та «Свобода за тиждень», а також щоденний випуск «Радіо Крим. Реалії». Має РС і щоденні 3-хвилинні радійні новини, які виходять щогодинно з 8.00 до 20.00 по буднях.

Програму «Історична свобода» автори позиціонують як програму «про українську історію без брому, гніву та пристрасті [10]. Це 20-хвилинна розмова ведучого Дмитра Шурхала про актуальні аспекти різноманітних історичних проблем, які набувають важливості в контексті сьогодення, наприклад «Київ, Харків, Канів – як Україні обирали столицю», «Маршал Перемоги» чи «Маршал-м'ясник»: Георгій Жуков і його місце в українській історії», «Наполеонівський міф: французьке, польське і українське прочитання», «Чорна рада» описує те, що відбулося з Україною у 2019 р. – дослідник про творчість Куліша». Гостями програми є історики, археологи, філософи, громадсько-політичні діячі тощо.

Програма-огляд «Свобода за тиждень» (ведуча Людмила Ваннек) виходить із пражського офісу РС та в деталях ілюструє значущі теми тижня, що минає.

Радіопроеграма «Донбас.Реаліі» щоденно виходить з одночасною онлайн-трансляцією з радіостудії для YouTube. Обов'язковими елементами радіовипуску є блок новин та розмова в студії з гостями радіовипуску.

Програми «Ваша свобода» та «Суботнє інтерв'ю» одночасно транслуються як теле- та радіоверсія. Концепція програм передбачає розмову в студії на актуальну тему відповідно дня та тижня. На сайті РС розміщують і текстову версію програм.

Телевізійні програми РС поділяються на ті, які створюються для поширення у межах онлайн-платформ РС, – так зване інтернет телебачення – тобто, на YouTube Facebook і сайті медіакорпорації, а також програми, виготовлені у партнерстві, що транслуються на українських телеканалах.

Програму «Ньюзрум» українська редакція РС означила як мультимедійний проєкт на платформі YouTube. Це щоденний півгодинний відеоефір з ньюзруму київського офісу РС, в якому журналісти у невимушеному, на відміну від традиційних телепрограм, форматі, окреслюють картину дня у форматі блогів. Мова, кут подачі інформації, манера висвітлення подій відрізняється від загальної медіакартини всіх матеріалів РС, адже цільова аудиторія даної програми – молодь. Тож редакція запевнила, що показуватиме «складне та важливе у доступній, сучасній формі, при цьому дотримуючись стандартів видання щодо балансу, точності, неупередженості» [22]. В програмі балансують як матеріали, що стосуються політичного, економічного, соціального аспекту, так і розважальний контент. Акцент зроблено на діалозі з аудиторією різноманітними формами інтерактивності: коментарі в чаті, опитування, вподобання контенту, питання до ведучих під час онлайн-трансляції, конкурси, анонси).

Щотижневою аналітичною програмою журналістських розслідувань є програма «Схеми. Корупція в деталях» (головний редактор та ведуча Наталія Седлецька) – спільний проєкт РС та телеканалу «UA:Перший». Кожен випуск програми присвячено певній темі, що розкриває корупційні схеми чиновників у різних проявах – зловживання владою, статки, перетин власних інтересів з державними, афери в тій чи іншій сфері тощо.

«Донбас.Реалії ТБ» – зазвичай 30-хвилинний тижневик, що розкриває ексклюзивні факти про Донбас, зібрані журналістами РС безпосередньо в тамтешньому інформаційному середовищі.

«М+» (Молодь плюс) – короткі відео, своєрідний блог, де чітко, динамічно й яскраво подано інформацію на актуальні теми, насамперед, цікаві для молоді. Однак формат й концепція відео є універсальними для аудиторії будь-якого віку. Автори позиціонують програму як поєднання розваг та нових знань. Тематичне охоплення широке – історичні факти й сучасність, меми та життя соцмереж, дискусії, сучасні «гарячі» проблеми, питання на політичну, медичну, соціальну тематику.

Програма «#ВУКРАЇНІ» – спільний проєкт Радіо Свобода та каналу «Настоящее время». У редакції її позиціонують як документальний цикл. «Історії з Європи» – короткі відео з різних країн про непересічні речі та особливості життя в тій чи іншій країні у вигляді реальних людських історій.

Традиційна система журналістських жанрів, яка передбачає їхній розподіл на три групи, – інформаційну, аналітичну, художньо-публіцистичну – найчіткіше прослідковується в текстах для веб-сайту. У новинній стрічці сайту РС натрапляємо на хронікальні замітки, інформаційні повідомлення, розширенні замітки, так звані веб-трансляції – постійно оновлюваний текст, де у режимі реального часу подається інформація з певної тематики. Серед найбільш використовуваних жанрів на веб-сайті – репортажі, інтерв'ю, огляди, замальовки, статті. Аналітична колонка у інтернет-форматі трансформувалася у блогінговий формат (рубрика «Точка зору»). Враховуючи тенденції конвергентності у редакції набувають особливого статусу такі жанри як life story, лонгрід (на певну тематику), добірка тощо.

У сфері радієної журналістики в редакції підхід до жанрових форм є більш класичним – новинний блок, радіодискусія, радіоінтерв'ю, радіорепортаж, радіозамальовка. Основними виражальними засобами для всіх жанрів слугують текст і шум. Варто зауважити, що функціонування редакції в епоху глобалізації вимагає широкого охоплення всіх можливих платформ, тому майже всі радієні проєкти транслюються з одночасним відеострімінгом на YouTube і в соцмережах.

Що стосується відеоконтенту, умови конвергенції поруч з традиційними диктують нові жанри, зокрема сторіз, блог, caption-video тощо.

Отже, набір програм РС є різноплановим та спрямованим на широку аудиторію. Чи не всі радіопрограми мають в собі ознаки конвергентної журналістики: одночасну онлайн-трансляцію відеозапису з радіорубки, розміщення текстової версії на сайті, окрему платформу з презентацією мультимедійної версії програми на веб-сайті РС. Окрему нішу займає телевізійний продукт РС.

2.2. Спецпроекти в контенті української служби Радіо Свобода

Поряд з класичним контентом на РС завжди є місце експерименту, зокрема мультимедійним спецпроектам. Незважаючи на широке використання в медійному дискурсі, дефініції поняття «спецпроект» («спеціальний проект») поки що не сформульовано. Водночас у джерелах знаходимо тлумачення поняття «медіапроект». Найзагальніше розуміння його сутності можна подати як «проект у сфері діяльності ЗМІ», або ж власне «засіб масової інформації» [3; 20].

Можна узагальнити, услід за І. Нікішиним [16, с. 478], що медіапроекти, створені для транслявання на телебаченні, можна називати телевізійними проектами, підготовлені для доведення через радіоканал – радійними, ті, які використовуються у форматі друкованого ЗМІ, – пресовими. Спираючись на викладене вище, робимо висновок, що тут ідеться насамперед про платформу для поширення інформації. У межах діяльності медіа, або медіапроекту, виокремлюють і вужче поняття – спецпроект. Термін вживається насамперед для позначення своєрідності медіаконтенту.

На основі узагальнення медійних спецпроектів, вважаємо за можливе говорити, що процес організації кожного спецпроекту передбачає урахування специфіки трьох складових: контенту, каналу його поширення й аудиторії.

Аналізу контенту Української служби РС дає підстави виокремити такі *різновиди спецпроектів редакції: одноразові проекти*, зумовлені необхідністю відреагувати на якусь особливу подію або дату (наприклад, «Війна з корупцією: початок» (до Міжнародного дня боротьби з корупцією); фільм «Кузьма.

Недосказане» (до 50-річчя Андрія Кузьменка), «Обличчя України» – інтерактивна карта із 25 людських історій до 25-ї річниці Незалежності України); *тривалі проєкти*, в основі яких – важлива суспільна проблематика. Їх можна кваліфікувати і як проблемно-тематичні (наприклад, «Крим.Реалії» та «Донбас.Реалії»); *постійні проєкти* як окремі теле- або радіопередачі («Свобода в деталях»; окремі випуски програми «Ньюзрум»: ефіри з різних міст України, програми-інтерв'ю з лідерами політичних партій напередодні парламентських виборів); *мультимедійні проєкти-мікросайти* (сайт-екскурсія, сайт-відеохроніка, сайт-портфоліо); *розважальні проєкти*, зокрема тести, інструкції, інфографіка.

Розглянемо детальніше деякі спецпроєкти української служби РС.

Серед одноразових проєктів слід відзначити ті, що стосуються висвітленню виборчого процесу, зокрема «Зворотний відлік. Ніч виборів», «Вибори 2019» (перебіг та результати голосування, новини з штабів кандидатів та інформація з ЦВК у прямому ефірі). До виборів президента України на РС було започатковано фактчекінговий проєкту «#ВибориБезБрехні», що передбачав аналіз заяв потенційних кандидатів на пост глави держави. Такі проєкти потребують детального планування, серйозної підготовки й великої кількості задіяних ресурсів.

Для певних інформаційних приводів створюються програми «Ньюзрум інтерв'ю», наприклад «Сергій Жадан. Про вік, Донбас та політику (до дня народження С. Жадана), «Гордон про пірамідки, ясновидців, сумки з грошима і прем'єр-міністра Смешка» (напередодні виборів до Верховної ради).

Заслуговують на увагу тривалі проєкти про важливу суспільну проблематика. «Крим. Реалії» та «Донбас. Реалії», що належать до цієї категорії, функціонують як самостійні «підредакції» Української служби РС, мають свого керівника і штат.

«У вересні 2015 р. кримська команда спільно з Українським Радіо запустила «Радіо «Крим. Реалії», що транслює свої передачі на середніх хвилях на більшу частину території Криму, південний схід України і передгірні райони Північного Кавказу Росії, а з вересня 2017 р. – цілодобовий канал «Радіо «Крим.Реалії» на частоті 105,9 FM» [11]. «Крим. Реалії» найбільш автономний спецпроєкт РС, навіть має власний сайт. Розпочав діяльність у березні 2014 після анексії півострова. Крім

веб-сайтів російською, українською та кримськотатарською мовами, включає в себе телепрограми на каналах «24», «Крым. Настоящий», «Настоящее время».

«Донбас. Реалії» є окремою сторінкою на сайті української служби РС. У структурі української реакції РС «Радіо «Донбас. Реалії» та однойменна телевізійна програма існують як два різні підпроекти. Перший виходить з початку 2016 р. як щоденна годинна програма (з одночасною трансляцією для YouTube), другий (з 2014 р.) – раз на тиждень як повноцінний телевізійний випуск, тривалістю приблизно 30 хв.

Цільовою аудиторією обох проєктів є жителі тимчасово окупованих територій та біля лінії розмежування. Відтак постає проблема не лише у збиранні, а й у донесенні інформації до цільової аудиторії. Інформація з радіо й телефірів трансформується у тексти для веб-сторінок, створюються й унікальні тексти, що тематично не перегукуються з телерадіопрограмами. Мають місце фотогалереї та інфографіка. Здавалося б, формат обох проєктів актуальний саме для України в контексті політичної ситуації, однак схожі існують і в службах РС інших країн, наприклад, «Север. Реалии», «Кавказ. Реалии», «Сибирь. Реалии» як сайти, присвячені проблемам реального життя певних географічних регіонів.

Особливим різновидом спецпроєктів Української служби РС є мікросайти, як їх називають у медіакорпорації. Для переліку цих проєктів на веб-сайті відведено окрему однойменну сторінку. «Мікросайт» зазвичай трактують як незалежну цільову сторінку, на яку можна натрапити на сайтах великих компаній або популярних інтернет-порталів, вона «відрізняється від основного сайту своєю навігацією та структурою і створюється для підвищення впізнаваності бренду в мережі. На незалежних цільових сторінках розміщується мінімум тексту, а основний акцент робиться на зображеннях і відеоматеріалі» [4]. Тобто, це «сайт в сайті», що може знаходитися в піддомени основного сайту або мати незалежну URL-адресу. До таких можна віднести «Шахта 360° – очима гірника» (як мікросайт-екскурсія, завдання якої – показати зсередини специфіку роботи шахти «Південнодонбаська №1» на Донеччині). Це своєрідний один день із життя шахтаря. У навігаційному меню можемо дістатися «до поверхні шахти», «сісти у ліфт», «видобувати вугілля», «поговорити із шахтарем», дізнатися про проєкт. Розділи створено у вигляді мапи,

інформацію подано в текстовому варіанті, відеоформатах, фотогалереї та графічних об'єктах. Специфікою є використання VR-технологій, «відтворення навколишньої дійсності за допомогою спеціальних комп'ютерних засобів, які імітують зорові образи, «живий звук», об'єм сконструйованих об'єктів тощо» [15, с. 63].

Серед спецпроектів з використанням технологій віртуальної реальності слід відмітити і такі: «Донбас. Туризм, який об'єднує», «Одеський сквот. Історія виживання», «Карпатські буддисти: шлях із Донбасу до гір», «Львівський таксист з Макіївки», «Лісова застава». Другий дім для дітей війни».

Проекти «Мінна долина. Як розмінують землю Донбасу» та «Підводна армія. Як охороняють кордон країни під товщею води?» фактично складаються з трьох складових: звукової (прокручування сторінки донизу супроводжується відповідним звуковим фоном (кроки, шуми, дихання тощо), який користувач може увімкнути або вимкнути), фотографічної (якісні фото є основним ілюстративним матеріалом) та текстової (класичний «живий» репортаж).

Проект «Майдан. Це було тут» – своєрідна відеохроніка Революції Гідності та Майдану 2017-го. Кожне з 6 відео – синтез сучасних кадрів та подій 2013-2014 рр.

Проект «Листи політв'язням» – платформа з відео, у яких відомі українці пишуть листа українським політв'язням у Росії. Поряд з відео – повний друкований текст кожного листа та фотокопія оригіналу. На сайті подано інфографіку, де в днях, годинах, хвиликах і секундах відображено інформацію про перебування в ув'язненні або про те, коли й за яких обставин особу було звільнено. Користувачів закликають написати слова підтримки політв'язням і вказують всю необхідну інформацію для цього на електронних стікерах.

Проект «Психологія окупації» (12 історій людей, які залишилися жити в ОРДЛО) відрізняється від попередніх відсутністю відеоряду й ілюстративного матеріалу. Натомість перед нами дванадцять анімованих червоних карток, «перегортаючи» які, читаємо історії заручників ОРДЛО, викладені прямою мовою. Підписом слугує ім'я та соціальний статус, приміром «пенсіонер».

Мікросайтом-портфолію можна охарактеризувати проєкт «Познайомтеся з українськими кандидатами в президенти. Хто є у цьому натовпі», де ілюстраціями,

мемами та інфографікою передані основні дати виборчої кампанії 2019 р., зібрана інформація про перебіг президентських виборів, а також згруповано своєрідні досьє.

Розважальними спецпроектми можна назвати тести та інструкції на сайті РС. Тематика тестів різноманітна: тест «Факти і вигадки з програм партій. Наскільки добре ви готові до парламентських виборів? Перевірте себе на знання програм партій» з'явився на сайті перед другим туром виборів президента України в липні 2019. Щодо інших тематичних спрямувань можна навести «Наскільки ти оцифрований?» (результат вимірюється в «Лонах Масках»), «Державний онлайн-магазин (спробуйте «купити» товар чи послугу так, як це роблять чиновники за державні гроші)», «Яка ти подія 2017 р.?» та ін. Усі тести мають оригінальну мультифункціональну верстку, з рухомими картинками та сучасною візуалізацією. Мова – проста, зрозуміла і яскрава.

Отже, спецпроекти займають важливе місце в контенті РС. Їх створення передбачає урахування специфіки таких складових: контент – канал – аудиторія. Можливості цифрової епохи дозволяють зробити такі матеріали різноманітними й багатоаспектними, що сприяє розширенню аудиторії медіа.

РОЗДІЛ 3

«ДОНБАС.РЕАЛІЇ» – СПЕЦПРОЄКТ ПРО ЖИТТЯ ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

3.1. Передумови виникнення проєкту, цілі й жанрові особливості

Головною передумовою появи проєкту «Донбас.Реалії» стала окупація окремих територій Донецької та Луганської областей, що спричинила інформаційний розлом: люди на цих територія та поблизу лінії розмежування інформаційно відрізані від медіасередовища країни.

Метою «Радіо «Донбас.Реалії» є надання якісної інформації про ті події і явища, які зазвичай викривлює російська пропаганда, для того, щоб надати мешканцям непідконтрольних і прифронтових територій здорову альтернативу інформації, яку вони споживають. Саме тому в редакції не розділяють окуповану і прифронтові зони – інформаційне поле в них фактично одне. Споживачі з інших населених пунктів України є «додатковим вагончиком», а не основною аудиторією: для них редакція виокремлює функцію інформування про Донбас, але вона є додатковою. Інформаційний посил насамперед спрямований на окремі території Донецької та Луганської областей. «Перешкод на цьому шляху кілька: проблеми із мобільним зв'язком на окупованих територіях та обмежене пересування через пункти пропусків, втомлена від необхідності критично аналізувати інформацію аудиторія і небезпека працювати по той бік фронту» [17]. Через це контент є переважно російськомовним.

Мовлення команда Радіо «Донбас.Реалії» розпочала у січні 2016 р. Як зазначають на офіційному веб-сайт РС, розповідаючи про цілі проєкту [7], ставили насамперед за мету прояснити правду там, де обманює пропаганда, достукатися до тих, хто відрізаний війною, побороти ненависть, яка росла з ходом війни. Фішкою є те, що у редакції радіо «Донбас. Реалії» працюють переважно люди родом з Луганщини та Донеччини. Такий підхід до відбору співробітників був концептуальним при створенні радіопроект.

Характеризуючи призначення проєкту «Донбас. Реалії», головна продюсерка української служби РС Н. Симоніна зауважує: «Наша місія – показувати реальність зони конфлікту: ситуацію на фронті, життя звичайних людей в окупації і в прифронтових містах і селищах. Нам важливо, щоб тема Донбасу звучала регулярно, щоб люди отримували збалансовану інформацію про те, що відбувається по обидва боки лінії розмежування» [28]. Комунікація ж з авторами матеріалів відбувається анонімно, а всі необхідні для робочого процесу дзвінки в цілях безпеки здійснюються винятково з підконтрольних Україні територій. Спершу робота проєкту тривала в інтернет-просторі, доки передачі не почали виходити в записі на «Громадському радіо». У липні 2016 р., за інформацією авторів програми, з'явився перший передавач, який вивів програму в прямий радіоефір на хвилях партнера – радіостанції «Голос Донбасу». Нині прямий ефір програми в FM-діапазоні доступний для мешканців більш ніж 20 міст Донбасу. Транслюють ефір радіо «Пульс», «Громадське радіо» «Голосу Донбасу», почути передачу можна і на середніх хвилях Всесвітньої служби радіо України до середньої смуги Росії [7].

Редакція позиціонує проєкт як радіо, яке можна дивитися (YouTube і Facebook), читати (веб-сайт РС) та з яким можна спілкуватися (соцмережі, телефон, особисте спілкування). Для цього контент адаптується до тих чи інших платформ, а також створюється унікальний контент, що відповідає структурним особливостям засобів і платформ поширення матеріалів.

Зі слів головної редакторки «Радіо «Донбас. Реалії» Т.Якубович, портрет споживача медіапродукту розмитий, адже здійснити заміри аудиторії в умовах діяльності журналістів на непідконтрольних територіях неможливо, тож на РС сформували уявний портрет свого релевантного слухача: «Думаю, це людина середнього віку 30-50 років, чоловіки й жінки середнього достатку. Враховуючи, що ми є частина конвергентного ньюзруму, то покриваємо як аудиторію класичного радіо, так і інтернетівську. А вони відрізняються. Людина, яка слухає нас по радіо, швидше за все не читає в Інтернеті, й навпаки» [17]. Вимірювання успіху контенту здійснюється статистикою відвідувань на сайті, переглядами і поширеннями на

YouTube, дзвінками та листами цільової аудиторії – однак йдеться не про кількісний, а про якісний показник.

Комунікація проєкту багатоканальна і працює швидко, всі дотичні до створення і розповсюдження контенту працівники, слідкують за його просуванням за своїм напрямком: SMM – за поширенням, журналіст – за своїми сюжетами, редактор – за всіма процесами у комплексі, всі працівники – за зв'язком із споживачами. Загалом «Донбас. Реалії» активно комунікує з аудиторією. Це листування у соцмережах, через систему зворотного зв'язку паблішера «Pangea», через безкоштовні телефонні дзвінки в ефір, що особливо актуально для людей з окупованих територій, де частково блокується сайт Радіо Свобода та «Крим.Реалії». Для редакції «Радіо «Донбас. Реалії» саме комунікація з аудиторією часто дає унікальні теми. Часто з дзвінків з ОРДЛО українська аудиторія може дізнатися про проукраїнських людей в окупації, їхні відчуття, страхи. Редакція використовує дзвінки і для виготовлення популярних SM-відео.

Робота журналістів проєкту на непідконтрольних територіях забезпечується власкорами, соціальними мережами (йдеться, насамперед, про прямий контакт із мешканцями регіону), дзвінками знайомим і моніторингом усіх відкритих джерел. Особливістю функціонування проєкту є виїзні ефіри в різних містах Донбасу. На сьогодні реалізовано близько 15-ти таких ефірів. Текстові матеріали й відео з усіх прямих ефірів, проведених з міст Донецької та Луганської областей, розміщено на веб-сайті РС. Стрімінг ефіру проводиться на сторінках РС у соцмережах, сторінці події у Facebook, монтується окремий продукт для радіоефіру. В основі виїзних ефірів – локальні теми, які стосуються міста, у якому вони відбуваються. Обов'язково обговорюються і глобальні питання, що зачіпають населений пункт, наприклад, розведення військ безпосередньо стосується Торецька (виїзний ефір 14.11. 2019).

Погоджуємося з Т. Якубович, що «виїзні ефіри – шанс для місцевих мешканців розповісти свої історії, це також основа для довіри до журналістів. Ми в ефірі питаємо: що ви чуєте від нас такого, що вам не подобається? А які, на вашу думку, ви чуєте міфи й які хотіли б спростувати? Не знаю, чи хтось питав їхньої думки про

це. У Красногорівці нам сказали, що інформація інколи доходить із запізненням: по ТБ кажуть про обстріли, а люди дивляться на вулицю й бачать, що вже два дні спокійно. Виходить, неправда. І це сприймається емоційно» [17].

Зазвичай півтори-двогодинні виїзні ефіри за жанровою ознакою можна кваліфікувати як радійне ток-шоу. Крім технічного аспекту, у таких умовах журналістської діяльності важливим є і психологічний чинник, адже журналісти виступають модераторами, визначають перебіг розмови. Завдання ускладнюється й тим, що кількість учасників ток-шоу, їх погляди і життєві переконання до початку прямого ефіру достеменно невідомі. Діалог вимагає від журналістів максимальної уважності й координації, адже важливо вмістити в ефірі якнайбільше спікерів, уточнити інформацію, надати слово іншим учасникам, іноді загладити «гарячу» тему тощо. Важливим у такому форматі є те, що він активізує громадськість, навіть якщо вона не є безпосереднім учасником прямого ефіру, адже можливість лишити своє питання, приміром, у коментарі в будь-якій соціальній мережі, ніби залучає людину до дискусії.

Прямий ефір «Радіо «Донбас. Реалії» – радіопрोगрама з одночасним стрімінгом на YouTube та Facebook. Класифікувати її можемо як інформаційно-аналітичну радіопередачу, яка має тему дня (навколо неї відбувається розмова з гостями студії), новинний блок та короткі різножанрові матеріали. Схематично структуру радіопрोगрами «Донбас. Реалії» подано у додатку Б. Перелік і коротку характеристику рубрик, з яких складається програма, наведено у додатку В.

Серед жанрових форм, що з'являються в ефірі, превалюють радіорепортажі. Основними виражальними засобами радіожанрів є текст і шум. Однак підхід до інформаційних жанрів (до яких відноситься радіорепортаж) дещо обмежує різноманітні допоміжні засоби вираження матеріалу й творчі фішки авторів. Приміром, у репортажах майже не використовуються мелодія, адже вона впливає на емоції слухачів, а відтак формує оцінку, підсвідоме сприйняття матеріалу, що є табу для жанрів інформаційної групи. Багатство звукової доріжки забезпечують у репортажних матеріалах на радіо шуми, їх вдале поєднання із синхронами героїв та авторським текстом повністю забезпечує «ефект присутності». Головною ознакою

тексту для аудіорепортажу, як власне і для будь-якого матеріалу, є його зображальність – короткі речення й прості слова змальовують те, що відбувається.

В аудіозамальовках чи нарисах (наприклад, «Мариуполь. Поход к зимнему морю»), як правило, звуковою підкладкою слугує легка ненав'язлива мелодія. Основним критерієм підбору шумів та мелодій є доречність звуку до того, про що йдеться у матеріалі. В текстах радіозамальовок немає канонічного інформаційного стрижня, важливим тут є авторський стиль, хоча і він має враховувати зрозумілість, ясність і лаконічність речень. Такі матеріали, як правило, передбачають мультимедійний підхід. Крім звукової доріжки, на сайті РС розміщують текст, а також фоторепортаж до нього. Цей приклад є ілюстрацією до процесу конвергенції: авторка матеріалу створила текст, підготувала начитку й звуковий монтаж, створила фотографії. В підсумку маємо мультимедійний матеріал на сайті та звуковий матеріал в радіоефірі.

Окремим форматом контенту є *caption-video*, – короткі ролики без начитки, із нейтральною мелодією та субтитрами з найважливішою інформацією. Перевагою є те, що їх можна дивитися без звуку. Однак поруч із відео, які можна віднести до певної жанрової категорії, трапляються й позажанрові, наприклад ролик «Пока-пока! Голоси дітей Лисичанська», головним у якому є не візуалізація, а саме звуковий ряд, тобто нівелюється основне призначення *caption-video* – подати важливу інформацію без звуку. Це 40-секундний запис «переключки» дітей із Лисичанська, які, прощаючись, вигукують один одному «Пока!», іноді називаючи один одного на ім'я або скандуючи інші фрази. На звуковий фон накладено відеоряд вечірнього міста, подекуди з'являються титри: «Лисичанськ – місто на ярах», «Діти розійшлись після гри і ще довго перегукуються». Саме відео не має інформаційної функції. Його можна кваліфікувати як замальовку. Основним тут виступає звуковий ряд. Знахідкою є відсутність монтажу.

Отже, спецпроект «Донбас.Реалії» є мультимедійним форматом, що висвітлює проблеми життєдільності окупованих територій Донецької та Луганської областей. Журналістські матеріали передбачають врахування специфіки проекту, його місії й жанрових параметрів, обраних для висвітлення форматів.

3.2. Аналіз власного творчого доробку, підготовленого для Радіо Свобода

Під час стажування у Київському бюро української редакції РС з 18 червня до 15 липня 2019 р. та з 2 грудня 2019 р. автором для спецпроєкту «Донбас. Реалії» було підготовлено 6 матеріалів. Важливим було врахування специфіки платформ для їхнього транслювання й особливостей роботи з джерелами. Доводилося оперативно модифікувати тексти – до прикладу, зробити коротку добірку фактів замість аналітичної статті або пост з історією людини та цитатою на два речення замість репортажу.

Важливим критерієм оцінки усіх джерел на РС є компетентність. Немає сенсу використовувати некомпетентне джерело – через високий ризик дезінформації. Другим критерієм є незалежність джерела. Залежні джерела не слід відбракувати, але, використовуючи їхню інформацію, слід враховувати й повідомляти, що це дані зацікавленої сторони, та намагатися отримати дані від протилежної.

Виокремимо особливості кожного виду використовуваних джерел: 1) документ – потребує перевірки на автентичність; може бути закритим (державна таємниця, персональні дані), в цьому випадку інформація має оцінюватись з точки зору суспільної значущості й ризиків у разі розкриття; 2) середовище – може використовуватись для здобуття інформації необмежено, оскільки дає можливість перевірити інформацію персонально; 3) люди – якість одержаної інформації безпосередньо залежить від комунікації, довіри; часто потребують заходів для захисту джерела або і повної анонімності; 4) соціальні мережі – мають високий ризик дезінформації, мають найретельніше перевірятися, дописи потрібно скрінити на випадок видалення.

Тема матеріалу завжди обиралася з огляду на її суспільну важливість. Навіть коли очікуваний рейтинг (перегляди, коментарі, репости) матеріалу є не таким високим, не можна відмовлятися від висвітлення тем, пов'язаних з порушенням прав людини, високопосадовою корупцією, загрозами здоров'ю людей тощо. Завданням журналіста є зробити таку тему максимально привабливою – для цього існують стилістичні прийоми, заголовки, фото- і відеоілюстрації, зрештою, усе залежить від якості тексту: його простоти, структурованості, яскравості. Інформаційний привід у

роботі підрозділу, де автор проходила стажування, відіграє важливу роль, але не закриває можливості журналістам самим порушити цікаву тему та «запустити» її в інформаційний простір. Так, виникає чимало історичних тем, орієнтованих на аудиторію Донбасу – діяльність ОУН на Донбасі, звільнення Донбасу армією УНР – тобто теми, що є замовчуваними в регіоні. У темах, що мають чіткий інформпривід, також важливо не йти лише за пропонованими іншими ЗМІ орієнтирами, а шукати новий фокус.

Для зручності ми напрацювали схему із таких пунктів: тема; завдання матеріалу; інформаційний привід; джерела; жанр; структурно-композиційні особливості.

1) *«Я навчилася долати труднощі». Ірина Калупаха покинула домівку через війну на Донбасі й зараз допомагає переселенцям»* (додаток Г). *Тема* – життєва історія головної героїні та проблеми інтеграції і динаміка адаптації внутрішньо переміщених осіб в приймаючі громади. *Завдання* – ознайомити читачів із соціально-інформаційним проектом Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб «Герої наших сердець» через історію героїні цього ж проекту. Матеріал є мультимедійним лонгрідом, готувався для інтернет-сторінки «Донбас.Реалії» і мав відповідати його концепції. *Інформаційний привід* – анонсована «Укрінформом» прес-конференція «Історії, які надихають – «Герої наших сердець»: перші результати інформаційної кампанії» 9 липня 2019 р. *Джерела* – прес-релізи проекту «Герої наших сердець», база даних редакції РС, працівники МТОТ та інформація про переселенців-учасників проекту на інших веб-ресурсах, а також у соціальних мережах. *Жанр* – портретний (біографічний) нарис. *Структурно-композиційні особливості* – лід-резюме створює, як його називають у режисурі, «заявочний план», показує, де і щодо яких питань відбувається розмова. Наступним елементом публікації є розповідь про проект «Герої наших сердець». Кожен абзац, в якому є відсилка до конкретних осіб, супроводжується відеоматеріалом із веб-сторінки проекту. Розповідь про життя героїні розбито на блоки з підзаголовками-цитатами. Специфіка лонгвідів на РС передбачає, крім використання великої кількості ілюстративного матеріалу, наявність цитат для актуалізації важливих моментів й розвантаження текстового полотна.

2) *«Хитрости перевода: как Россия сманипулировала статьей в Los Angeles Times о Донбассе»* (додаток Д). *Тема* – фактчекінг передруку репортажу Los Angeles Times про життя авдіївської лікарні «Хірургія при свічках: маленький прифронтовий госпіталь в Україні вдивляється в Росію» в медіа «Донбасс сегодня». *Завдання* – спростувати хибне тлумачення виданням «Донбасс сегодня» матеріалу Los Angeles Times, показати на цьому прикладі, як зміст першоджерела можна легко перекрутити. *Джерела* – соцмережі, в яких розповсюджувався текст «Донбасс сегодня», коментарі користувачів, автентичний матеріал Los Angeles Times, версія-передрук видання «Донбасс сегодня». *Жанр* – кореспонденція. *Структурно-композиційні особливості* – лід-опис викривленого змісту новини. «Дзеркальний текст» – співставлення тезисів, якими зманіпулював донбаський ЗМІ з їхнім контекстом у Los Angeles Times. Структуровано двома блоками, які розтлумачують два головні аспекти маніпуляцій: «Статья в «Донбасс Сегодня» – цитата; «Что написал LAT» – цитата. Далі подається коротке тлумачення щодо співвідношення цих цитат.

3) Інтерв'ю у прямому ефірі «Донбас.Реалії» 17 грудня 2019 р.. *Тема* – основні тези мовного омбудсмена, озвучені під час першої прес-конференції. *Завдання* – пояснити функції мовного омбудсмена, його обов'язки, ставлення до звинувачень у тому, що «закон утискає інші мови». *Джерела* – прес-конференція мовного омбудсмена. *Жанр* – радіоінтерв'ю. особливістю є те, що автор стає гостем студії і розповідає про своє дослідження, відповідаючи на питання журналіста. *Структурно-композиційні особливості* – передусе розмові у студії підводка – додаток Е (у друкованих матеріалах це стандартний лід). Її пише автор матеріалу. *Завдання* підводки – акцентувати на найяскравіших моментах, які стосуватимуться діяльності мовного омбудсмена, ілюструючи це прикладами з прес-конференції. Це короткий структурний елемент радіоінтерв'ю, хронометражем приблизно 15-20 с.

4) *Станіслав Асєєв зняв банер #FreeAseyev з балкону редакції «Українського тижня»* (додаток Є). *Тема* подана у заголовку. *Завдання матеріалу* – висвітлити подію. *Жанр* – новина з подієм відео (відеоілюстрацією). *Структурно-композиційні особливості* – подієве відео триває 1 хв 30 с. показує хронологічний порядок події,

слугує ілюстрацією до новини. Синхрони головного редактора журналу «Український тиждень» Дмитра Крапивенка та Станіслава Асєєва пояснюють глядачеві, що й чому відбувається.

5) *«Патрон у звільнення рідного Луганська. Історія переселенки, яка наважилася виїхати і не пошкодувала про це»* (додаток Ж). *Тема* – історія успіху переселенки з Луганська. *Завдання* – показати на прикладі конкретної людини, як переселенець може реалізовувати себе і здійснювати розвиток приймаючої громади. *Джерела* – розмова з героїнею матеріалу. *Жанр* – інтерв'ю-монолог. *Структурно-композиційні особливості* – лід-знайомство з героїнею матеріалу. Розмову структуровано тематично й поділено на блоки, підзаголовками слугують цитати. Ілюструють текст авторські фото, світлини, надані героїнею та контент РС (відео й посилання на матеріали), що дотичні до тем, озвучених співрозмовницею.

б) *Радіоінтерв'ю із звільненим військовополоненим «ДНР» Станіславом Печенкіним* (ефір 23 січня 2020 р.). *Тема* – розмова про затримання, інкримінування злочину та умови утримання українських бранців у «Л/ДНР». *Жанр* – радіоінтерв'ю. *Структурно-композиційні особливості* – підводка (додаток З) й блок з трьома питаннями і відповідями на них. Цей матеріал – стиснена версія великого текстового інтерв'ю. Обрано питання, на якій герой дав найяскравіші відповіді.

Отже, матеріали, підготовлені для проєкту «Донбас. Реалії», різножанрові. Структура текстів на основі розповідей про життя людей, схожа (це викликано стилістикою проєкту: лід може містити «заявочний план» або починатися із цитати чи ілюструвати конкретну історію, що приверне увагу), однак жанр може варіюватися. Найчастіше це біографічний нарис або life story. Матеріали, підготовані для радіо, є класичними в системі жанрів. Резонансні новини ілюструють не тільки фотографіями, а й подієвими відео. Тексти, в основі яких фактчекінг, мають містити детальне розтлумачення аналізованих фактів простою мовою та бути структурованими для кращого розуміння читачами.

ВИСНОВКИ

Ознайомлення з науковими працями, дотичними до теми дослідження, опрацювання контенту, функціональних особливостей, жанрових форматів, засобів просування медійного продукту української редакції РС дали підстави узагальнити цілі, жанрові особливості та формати спецпроєкту «Донбас. Реалії». Автор роботи дійшов певних висновків.

Еволюція радіо в умовах мультимедійності полягає в поєднанні різноманітних платформ. Характерною його особливістю є інтернетизація, пошук нових форматів, розгалуження способів комунікації з аудиторією. Веб-сайти, сторінки у соцмережах, подкасти, стріми ефіру є інструментами ведення діалогу з аудиторією. Хоча поява радіостанцій, які повністю мовлять у режимі online, не означає, що в традиційного радіоного формату немає майбутнього.

Керуючись законодавством США та поширюючи контент на різних платформах, РС протягом усього періоду своєї діяльності вважає пріоритетом просування демократичних цінностей, неупередженість і плюралізм точок зору. Контент РС багатоаспектний, аудиторія – різна за віком і своїми інформаційними запитами.

Медіакорпорація продукує контент для різних платформ і поширює його усіма можливими каналами. Найширше діяльність РС розгортається в інтернет-просторі, оскільки РС, як закордонний мовник, не має власних радіочастот. Саме цим зумовлена найменша кількість суто радіоних передач в контенті української служби РС. Акцент робиться на радіоефірах, стрім яких забезпечується на YouTube-каналі, веб-сайт РС та сторінці у Facebook. Контенту РС різноплановий. Одна тема може містити і окремий відеосюжет, і текстовий матеріал на сайті, і сюжет для радіоефіру. Просувають суспільно важливі теми в соцмережах, окрім перелічених форм, за допомогою caption-video й мемів. Має РС й окремі телевізійні проєкти, формат яких відповідає вимогам українського ТБ, адже вони транслюються каналами-партнерів.

Особливе місце в контенті РС належить спецпроєктам: *одноразовим*, зумовленим необхідністю відреагувати на якусь особливу подію або дату, *тривалим*, в основі яких – важлива суспільна проблематика, *постійним* (як окремі теле- або

радіопередачі, мультимедійні проекти-мікросайти) та *розважальним*. Оскільки визначення поняття «спецпроект» поки що не сформульовано, а саме поняття вживається переважно для означення своєрідності контенту, вважаємо, що будь-який спецпроект передбачає урахування специфіки таких складових: контент – канал – аудиторія. Найчастіше такі проекти є мультимедійними і передбачають урахування всього спектру технічних можливостей, ресурсів та візуальних рішень.

«Донбас. Реалії» є тривалим спецпроектом про життя окупованих територій Донецької та Луганської областей. Попри намагання розширювати аудиторію, у редакції роблять ставку на жителів Луганщини та Донеччини, оскільки вони відрізані від українського медіаполя. Телевізійний та радійний проєкт «Донбас. Реалії» функціонують як дві окремі підредакції. Медійний продукт ексклюзивний, адже журналісти працюють під прикриттям на непідконтрольних територіях так званих «ДНР» і «ЛНР». Серед форматів, крім традиційних, виїзні ефіри (найчастіше – як ток-шоу). Вони проходять в онлайн-режимі з одночасною трансляцією на YouTube та Facebook. Крім традиційної подачі матеріалу в радіоефірі у форматі «ведучий – гість студії», використовуються інформаційні повідомлення, аудіорепортажі, радіозамальовки.

Аналіз власного доробку дає підстави стверджувати, що навіть текстова публікація в епоху мультимедійності має бути різноплановою: містити візуальний стрижень розповіді у вигляді фотографій, відеоматеріалів, виокремлених зі слів героїв. У контексті універсалізації професійних навичок про всі ці речі дбає саме автор матеріалу. Розповіді у форматі life story, як правило, користуються попитом в аудиторії. Попри конвергентність формату, журналістський текст не втрачає традиційних жанрових особливостей, за якими його можна віднести до певної жанрової групи. Важливо враховувати специфіку платформи, для якої готується матеріал, та особливості того чи іншого виду джерел.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/broadcast> (дата звернення: 12. 10. 2019).
2. Вайшенберг З., Кляйнштойнбер Г., Пьорксен Б. Журналістика та медіа: довідник. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2011. 529 с.
3. Верещака М. Як працює медіапроект «Накипіло». *MediaLab.Online*: веб-сайт. URL: <https://medialab.online> (дата звернення: 29. 10. 2019)
4. Види цільових сторінок. *Centum*: веб-сайт. URL: <https://www.centum-d.com> (дата звернення: 02. 11. 2019).
5. Гетьманець М., Михайлин І. Сучасний словник літератури і журналістики. Харків: Прапор, 2009. 384 с.
6. Гиріна Т. Інтерактивні забави техногенної епохи. Гра в бісер: комунікаційні ігри сучасності: монографія/ за заг. ред. О. Косюк, О. Кошелюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. С. 47 – 71.
7. Говорим с Донбассом. Радио Донбасс.Реалии. *Радіо Свобода*: веб-сайт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/donbasrealii-2years/28983034.html?fbclid=IwAR2Iu91i9kZxnBtbbKlKgJmPk4W7CaIwNVwFIITK57PI_x8Ajyuh_3aWwz8 (дата звернення: 19. 10. 2019).
8. Электронный словарь познавательных статей. *Умники*: веб-сайт. URL: <http://www.umniki.ru/broadcast.html> (дата звернення 4. 11. 2019).
9. Жилияева С. Мар'яна Драч: «У сучасному світі не можна робити ставку лише на радіоплатформу». *ДетекторМедіа*: веб-сайт. URL: <https://detector.media/rinok/article/95769/2014-07-15-maryana-drach-u-suchasnomu-sviti-ne-mozhna-robiti-stavku-lishe-na-radioplatformu/> (дата звернення: 09. 11. 2019).
10. Исторична свобода. *Радіо Свобода*: веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/z/20340/about> (дата звернення: 19. 11. 2019).
11. Крим.Реалії. Про нас. *Крим.Реалії*: веб-сайт. URL: <https://ua.krymr.com> (дата звернення: 1. 11. 2019).
12. Лизанчук В. Основи радіожурналістики: підручник. Київ: Знання, 2006. 628 с.

13. Любченко Ю. Діалогічна природа радіомовлення. *Діалог медіа-студії*: зб. наукових праць: Одеса: Астропринт, 2009. С. 97 – 106.
14. Малинка В. «Радіо Свобода» відкрило нову телестудію і планує стати каналом. *ДетекторМедіа*: веб-сайт. URL: <https://detector.media> (дата звернення: 30. 10. 2019).
15. Мащенко І. Енциклопедія електронних мас-медіа. Т. II: Словник-глосарій термінів і виразів. Київ: КиМУ, 2007. 420 с.
16. Никишин І. В. Медиапроект: понятие, типы, жизненный цикл. *Молодой ученый*. 2019. №24. С. 478-481.
17. Пальчиков Д. Як працює радіо Донбас.Реалії. *MediaLab.Online*: веб-сайт. URL: <https://medialab.online/news/yakubovych/> (дата звернення: 09. 11. 2019).
18. Педоренко М. «Найбільша мета Радіо Свобода – аби ми стали непотрібні»: головред про нове життя старого медіа. *PLATFOR.MA*: веб-сайт. URL: <https://lab.platfor.ma/kuznetsova-inna> (дата звернення: 11. 10. 2019).
19. Перекладаємо слово бродкастинг. *Словотвір*: веб-сайт. URL: <https://slovotvir.org.ua/words/brodkastynng> (дата звернення: 15. 10. 2019)
20. Пономарёва Е., Семьян Т. Медиапроект «Сноб» в современном информационном пространстве. Научная электронная библиотека «Киберленинка»: веб-сайт. URL: <https://cyberleninka.ru> (дата звернення: 29. 10. 2019)
21. Про Радіо Свобода. *Радіо Свобода*: веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org> (дата звернення: 27. 10. 2019)
22. «Радіо Свобода» запускає мультимедійний проєкт «Ньюзрум». *ДетекторМедіа*: веб-сайт. URL: <https://detector.media/production/article/144769/2019-02-11-radio-svoboda-zapuskae-multimediinii-proekt-nyuzrum/> (дата звернення: 18. 11. 2019).
23. Ремовська О. Говорить Радіо Свобода. Історія української редакції. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2014. 163 с.
24. Ренська Г., Гоян О. «Радіо робить людей щасливими». *Campus Radio*: веб-сайт. URL: <http://campusradio.univ.kiev.ua/treninh-radio-vid-audio-do-multymedia-2> (дата звернення: 24. 11. 2019).

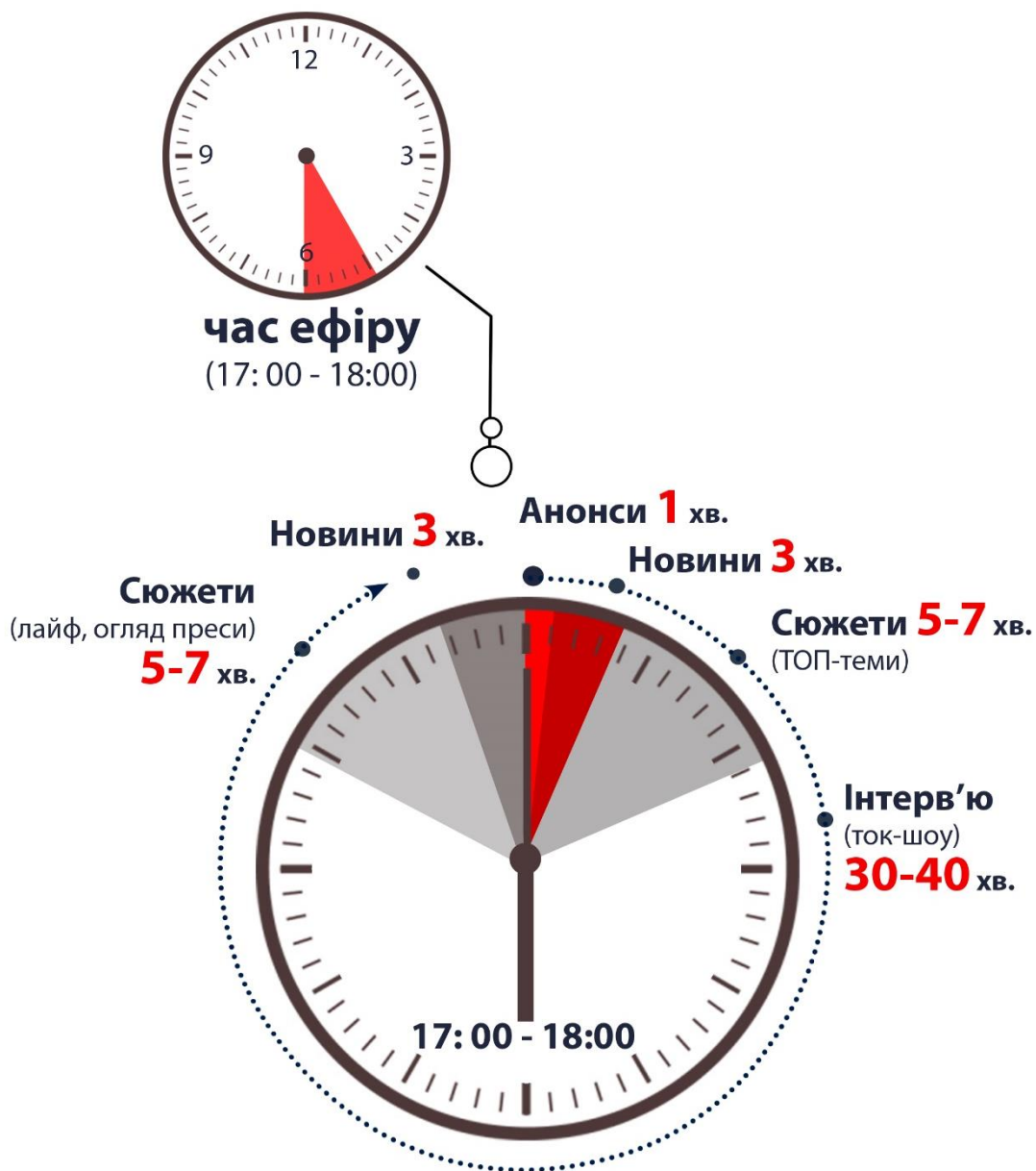
25. Словник журналіста: Терміни, мас-медіа, постаті / за заг. ред. Ю. Бідзілі. Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2007. 224 с.
26. Україна онлайн: чого чекати від радіо в інтернеті. *MediaLab.Online*: веб-сайт. URL: <https://medialab.online/news/ukrayina-onlajn-chogo-chekaty-vid-radio-v-interneti> (дата звернення: 21. 11. 2019)
27. Українській службі Радіо Свобода виповнюється 65 років. *Радіо Свобода*: веб-сайт. URL: <https://ua.krymr.com/a/news-radio-svoboda-65-rokiv/30112915.html> (дата звернення: 20. 11. 2019).
28. У телепроєкті «Донбас. Реалії», який виходить на «112 Україна», стане більше матеріалів з непідконтрольної території Донбасу. *Детектор медіа*: веб-сайт. URL: <https://detector.media/production/article/133522/2018-01-06-u-teleproekti-donbas-realii-yakii-vikhodit-na-112-ukraina-stane-bilshe-materialiv-z-nepidkontrolnoi-teritorii-donbasu> (дата звернення: 30. 10. 2019).
29. Холоденко О. Інна Кузнецова: «“Радіо Свобода” не є улюбленцем влади – кому ж подобається, якщо тебе критикують?». *Детектор Медіа*: веб-сайт. URL: <https://detector.media/community/article/128759/2017-08-09-inna-kuznetsova-radio-svoboda-ne-e-ulyublentsem-vladi-komu-zh-podobaetsya-yakshcho-tebe-kritikuyut> (дата звернення: 23. 11. 2019).
30. Холоденко О. Президент «Радіо Свобода» Томас Кент: «Постійно борються з фальшивими новостями противника – скучно для аудиторії». *Детектор Медіа*: веб-сайт. URL: <https://detector.media/community/article/138997/2018-07-02-prezident-radio-svoboda-tomas-kent-postoyanno-borotsya-s-falshivymi-novostyami-protivnika-skuchno-dlya-auditorii/> (дата звернення: 7. 11. 2019).
31. Ципердюк І. Досвід переходу української редакції Радіо «Свобода» від традиційного до конвергентного ЗМІ. *Вісник Львівського університету. Сер. Журналістика*. 2017. Вип. 42. С. 245–251

ДОДАТКИ

Додаток А. Структура редакції РС

Додаток Б. Схематична структура випуску «Радіо. Донбас. Реалії»

Додаток В. Перелік і характеристика рубрик «Радіо. Донбас. Реалії»

Постійні рубрики «Радіо «Донбас. Реалії» (назви подаються мовою оригіналу)	
«НОВОСТИ»	Рубрика традиційно відкриває випуск, без надмірних емоцій та суджень окреслює картину дня. Складається з кількох інформаційних повідомлень, іноді містять коментар причетного до події. Специфіка начитки полягає у динамічності, розміреності, емоційному знезабарвленню голосу. Першими в ефірі озвучують хронікальні радіоповідомлення, далі – розширені. Якщо хронікальні повідомлення, як правило начитує безпосередньо сам ведучий під час прямого ефіру, розширені можуть звучати у записі авторів матеріалу;
«СЛОВАРЬ»	Пояснює терміни, специфічні поняття, які з'явилися або стали актуальними саме в період Російсько-Української війни і потребують тлумачення, адже часто стають об'єктом маніпуляцій чи викривлень;
«ЗАКЛАДКА»	літературна рубрика, в якій звучать твори або фрагменти текстів про Донбас або творчість письменників, пов'язаних з регіоном – відомих постатей і сучасників. Характерним є антуражне музичне тло;
«ГОРОДА»	Замальовки про міста Донецької і Луганської областей тривалістю до 40 с.
«ОБЗОР ПРЕССЫ»	Характеристика матеріалів регіональних та всеукраїнських видань щодо тем, які стосуються Донеччини та Луганщини
ИНТЕРВЬЮ	Інтерв'ю з дзвінками від слухачів займає, як правило, 50 % ефіру. Воно триває у прямому ефірі, тож його структура й композиція вибудовується у ході розмови, а також деякі питання гостям студії задають слухачі. В основі розмови не завжди лежить тема дня, часто журналісти пропонують теми, що не мають інфоприводу і стосуються, наприклад, історичних питань чи фальсифікацій на Донбасі.
РУБРИКИ, ТИМЧАСОВО ЗНЯТІ З ЕФІРУ	
«КАРТОШКА»	«Стьобна» рубрика про «перли» від бойовиків
«РЕМАРКА»	Своєрідний радіоблог на 1 хв. (оскільки стандарти РС не допускають суб'єктивності в матеріалах, ця рубрика стала єдиною, де журналіст виступав як автор і мав право на висловлення власної позиції), за жанровими ознаками належить до радіовиступу, де мовець влучно, жорстко і чітко висловлюється щодо актуального питання.

Додаток Г. Власна публікація на сайті РС, підготована для проєкту «Донбас. Реалії».

«Я навчилася долати труднощі». Ірина Калупаха покинула домівку через війну на Донбасі й зараз допомагає переселенцям

«Ви тут вперше? Швидко знайшлися! Зазвичай люди губляться», – усміхається Ірина Калупаха, начальник управління з питань внутрішньо переміщених осіб та гуманітарного співробітництва Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб. Вона мимохідь дає настанови колегам, поправляє окуляри і, глянувши на годинник на зап'ясті, відмикає двері кімнати з круглим столом. Цього разу не для того, щоб відповісти у мікрофон на запитання під час прес-конференції, а щоб розповісти свою історію.

Ірина Калупаха – одна з тих людей, навколо яких сформувався соціально-інформаційний проєкт «Герої наших сердець». Його організатори – Іринині колеги з МТОТ – реалізують ініціативу за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Це – онлайн-платформа, на якій зібрано 9 історій про переселенців, які, втративши домівку чи роботу, не побоялися почати все заново. Відеотека й мультимедійні історії об'єднують пересічних людей, в чій життєвій втрутила війна – це хірург, директор дитбудинку, бізнесмен, кінематографіст, столяр та інші.

«Їхні історії свідчать: «справжній герой» – це не порожні слова», – зазначають організатори проєкту. Приміром, директорка Луганського будинку дитини завадила обманом вивезенню до Росії 69 вихованців.

Хірург Попаснянської райлікарні провів під обстрілами 380 операцій.

А подружжя переселенців із Краматорська створило громадську організацію, що допомагає людям із вадами зору користуватися гаджетами, відкрило публічну аудіобібліотеку та домоглося оснастити перехрестя Сум звуковими світлофорами.

«Щодня в роботі міністерства ми стикаємося з людьми, чії історії по-справжньому вражають, – зазначає **Вадим Черниш**, міністр з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб. – Переселенці та ветерани АТО/ООС, люди з інвалідністю та бізнесмени, лікарі та студенти – навколо цих людей вибудувався проєкт «Герої наших сердець». Їхні долі надихають, їхніми вчинками захоплюєшся, заглиблюючись у їхні історії, розумієш, що саме завдяки таким українцям у нас є шанс подолати всі негаразди та побудувати світле та мирне майбутнє. Це лише дев'ять історій. Насправді ж їх набагато більше».

Є серед «Герої наших сердець» й історія Ірини Калупахи.

Нині колишня слідча допомагає адаптуватися людям, які пройшли такий шлях, як вона. Ірина покинула рідну домівку, коли у Шахтарську Донецької області почалися бойові дії. Нині вона працює Міністерстві з питань тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб, де, каже, кожен четвертий працівник – переселенець.

Долю вирішила війна

Ірина, хоч і народилася в Києві, майже все своє життя провела в Шахтарську. Виїжджала звідти задля мандрівок і на навчання до Харкова. У тамтешньому відділку міліції займалася злочинами, що стосувалися незаконного обігу наркотичних речовин.

«Мені часто доводилося робити обшуки, займатися прослуховуванням телефонних розмов, здійснювати контрольні закупівлі наркотичних речовин. Це в принципі дуже цікаво, – розповідає з усмішкою. – Можливо, така робота не для жінки, у якої є сім'я, діти, але для першого досвіду, думаю, що це дало мені дуже багато в житті. Я навчилася долати труднощі. Бо коли ти працюєш слідчим, в тебе немає ні дня, ні ночі. Чесно кажучи, були такі моменти, коли я приходила додому тільки для того, щоб змінити форму і все: ночувала у відділку, їла у відділку і все там відбувалося».

Батьки, ясна річ, хвилювалися: мовляв, тендітна дівчина не ночує вдома, перебуває на обшуку, серед чоловіків. Однак чула від них лише слова підтримки. Тож про зміну життєвого ритму не думала. За неї все вирішила війна.

«Український прапор, який висів у відділку, зняли і поклали на вході замість ганчірки, якою мили підлогу. Кожен, хто заходив до будівлі, повинен був на нього наступити. Якщо не наступав, це автоматично вважалося тим, що він «зраджує свою батьківщину», має проукраїнські погляди. Це було неприпустимо для того часу в тому місці. І так поступово всі державні установи: міська адміністрація, міліція, суд – їх захоплювали, співробітників вивозили до Горлівки (там, напевно, був якийсь центр окупаційної влади тимчасовий), де розповідали про політику, нав'язували їй і примушували давати «присягу на вірність» окупаційній владі. Тоді вже стало зрозуміло, що нічого хорошого з цього не вийде і що треба залишати місто. Просто залишати».

За останні п'ять років Ірина була на окупованій частині Донеччини лише одного разу, у 2016-му: «Це викликало дуже змішані емоції. Перше відчуття – полегшення, оскільки ти можеш побачити своїх рідних, обійняти їх та пересвідчитися, що вони живі й здорові, а це вже означає, що все добре. Але після цього досить швидко озиралася та бачиш: все, що коїться навколо, що знаходиться поза межами твоєї оселі, чуже. Здається, навіть люди, які знайомі тобі з дитинства, стали геть іншими, в них змінився погляд, вони чужі. І взагалі навкруги обличчя всі сірі. Це відбиток «комендантського часу», постійних вибухів, наявності великої кількості озброєних осіб та, по-суті, відсутності права вибору, починаючи з найпримітивнішого. Наприклад, продуктів харчування, оскільки в крамницях лише російська продукція низької якості. Не кажучи вже про права людини, яких дотримуються в цивілізованому суспільстві».

Родичі «дивуються, що о десятій вечора можна спокійно гуляти парком»

Наважитись на виїзд з місця, де провів більшу частину свого життя, нелегко, а переїхати – ще складніше. Спершу була Одеса: зіштовхнулася з роботою без офіційного працевлаштування, не відчувала потрібною себе а ні на робочому місці, а ні в місті, де проживала. Потім – столиця. Здавалося б, Київ – не чужий, у ньому народилася, хоч і переїхала з родиною, ще коли була зовсім маленькою. Однак, каже, гостинність була не завжди відчутною.

Перша складність – помешкання. «Довелося деякий час пожити у знайомі. Тоді я зіштовхнулася із ситуацією, коли місцеві жителі не хотіли здавати житло переселенцям. На власному досвіді відчула рівень недовіри та негативу до жителів Донбасу. По-друге, відсутність джерела заробітку, а ще й документів, які б підтвердили те, що ти маєш стаж та досвід. А, по-третє, неймовірна моральна пригніченість, яка заважала вирішувати всі ці проблеми. Зараз, коли пригадую, як шукала житло, влаштовувалася на роботу та відновлювала документи – це ніби у страшному сні було, але допомогла підтримка батьків. Перебуваючи на окупованій території, вони зайвий раз давали мені зрозуміти, що туди не можна повертатися. Все, що я маю зараз – завдяки їм».

Ірина розповідає: вирішила шукати не комфортне місто, а роботу, адже житло завжди можна знайти. Дізналася про Державне агентство України з питань відновлення Донбасу й почала збирати валізи. Певний час жила у знайомих.

Наразі вся сім'я поруч: батьки переїхали з Шахтарська. З родичами (не першої лінії) підтримують зв'язок, вони поки не мають змоги виїхати, але приїжджають в гості – «ковтнути свіжого повітря і свободи». «Вони з захопленням відвідують ті місця, які для нас звичайні, буденні. Вони дивуються, який асортимент в магазинах. Дивуються тому, що о десятій годині вечора ти можеш собі гуляти парком, ніхто тебе не зупинить, ніхто ні про що не запитає. Дивуються тому, що на вулицях повно людей, що літають літаки, їздять потяги і життя активне. Там такого немає. Мабуть, взимку це третя година дня, а влітку, можливо, сьома вечора – час, коли вже на вулицях немає нікого, всі по домівках, тому що небезпечно. А ще є «комендантська година». Це – така, так би мовити, клітка, в якій всі пристосовуються жити. Тому щойно перетинаєш блокпост, перетинаєш контрольний пункт – розумієш, що ти опинився на території, яка підконтрольна українським Збройним силам, ти в своїй державі: тоді зітхаєш з полегшенням. Ти наче виходиш з якогось замкненого простору», – розповідає Ірина Калупаха.

«Здається, і пішки додому пішла б»

«Зміни, які сталися за останні 5 років, напевне, найкардинальніші, які лише траплялися. Це – не лише нове місто, нова сфера діяльності, а й власна родина, яку побудувала вже в Києві. Все це супроводжувалося переосмисленням життя і, як би це не звучало банально, переоцінкою цінностей. Ти починаєш розуміти, що наявність маєтку або статків не є запорукою щастя. Тепер щастя для мене – те, що поруч батьки, що з ними є зв'язок. Що я можу, не замислюючись, вмикати світло, не забивати вікна, щоб мій будинок помилково не потрапив під приціл снайпера. Зараз я милуюся засіяними соняшником полями і з сумом пригадую про те, які зараз поля поруч з моїм домом. Вони не оброблювалися з 2014-го. Там так і залишилися сухі соняшники та суха кукурудза. Вони посічені уламками снарядів. Через міни ніхто не заходить на поля», – із трепетом в голосі розповідає Ірина.

Пригадуючи тамтешніх жителів, умовно розділяє їх на кілька категорій: «Перша – це ті люди, які не мають сили, матеріальних можливостей виїхати звідти. Або ж не можуть полишити своїх рідних, які вже в похилому віці. Але все ж ці люди чекають на повернення України, вони сліdkують дуже чітко за новинами, переглядають українські канали, незважаючи на те, що їх там блокують. Але, все ж таки, інтернет є, тому за наявності бажання буде доступ. Друга категорія – це особи, які призвичаїлися. Буває, що люди не звикли боротися за щось. Третя категорія – це ті, що підтримували все це (дії російських гібридних сил – ред.) спочатку і розділяють цю точку зору. Але я спостерігаю за тим, що, все ж таки, ця категорія з року в рік зменшується. Спілкуючись із знайомими, які там залишилися, бачу, що вони переосмислюють свої налаштування.

Незважаючи на те, що мені довелося деякий час жити в режимі окупації, в моїй пам'яті рідне місто залишилось українським. Мабуть, це тому, що підсвідомо людина схильна поступово витіснити неприємні події життя. Думаю, це своєрідний самозахист, коли в тебе не вистачає сил усвідомити те, що відбувається через моральні принципи та життєві погляди.

Звичайно, я дуже сумую. За ці роки не було і дня, коли б не згадала свою домівку. Бувають такі хвилини відчаю, що здається, і пішки туди пішла б, але розумію, що не можна цього робити.

Якщо з'явиться можливість, дуже хотіла б свою родину і чоловіка відвезти саме додому і все показати. Йому було б цікаво, завжди про все розпитує, я розповідаю...».

«Щойно людина наважилася почати все заново – автоматично стає героєм»

Про свою роботу Ірина може розповідати годинами, адже, за її словами, живе нею 24 години на добу. Через це жертвує улюбленим читанням і часом для інших захоплень.

«Не буду приховувати того, що коли прийшла на співбесіду тоді ще в агентство з питань відновлення Донбасу, не мала чіткого усвідомлення того, чим буду займатися. Здається, тоді й загалом в державі не було чітко сформованої політики з цього питання. Але рушійною силою для мене було стійке бажання змінювати цю ситуацію. А доти, допоки вона не зміниться, допомагати решті таким же, як і я, жити з цим.

Я не претендувала на високу посаду, йшла на найнижчу, яка була в агентстві, та раділа тому, що матиму джерело доходу. Поступово відбулося підвищення, до речі, я пройшла всі сходинки від найнижчої посади до тієї, яку зараз обіймаю. І вважаю, що допомогло мені в цьому саме розуміння на своєму досвіді тих проблемних питань, з якими зіштовхуються такі ж, як і я, переселенці.

Переміщені особи – це люди, які більш, ніж решта відчували на собі негативний вплив збройного конфлікту та окупації. Звичайно, робота з такими особами, перш за все, потребує усвідомлення глибини моральної трагедії, яка сталася з ними. Тому я навчилася не сприймати на свою адресу образливі речі та висловлювання на кшталт: «Вам мене не зрозуміти!» тощо. Я знаю, що всім цим людям потрібна підтримка стосовно доступу до житла, працевлаштування, соціальних послуг, а деяким просто, щоб їх вислухали. Тут не місце суперечкам та доведенню своєї точки зору. Ти або робиш це, або це місце не для тебе.

Мене часто запитують про особливі історії переселенців. Не дуже розумію цього питання. Мені здається, що останнє, що зробить людина, яка впоралася зі своєю проблемою та чогось досягла, – почне хвалитися цим. Здебільшого до нас звертаються люди, які перебувають у скруті. Історія кожного для мене особлива, оскільки щойно людина наважилася залишити свою домівку,

можливо навіть рідних, морально себе налаштувала почати все з чистого аркуша – в моїх очах вона автоматично стає героєм.

Загалом роботи багато й часто я так захоплена нею, що думкам про іншу сферу просто не залишається місця.

Крім того, звичайно, дещо вже зроблено державою на шляху до вирішення проблемних питань, викликаних окупацією, але ми ще не досягли основної мети щодо повернення Донбасу та Криму, тому говорити про нову сферу для мене зарано».

Без критики не буває – зізнається Ірина, розповідаючи про свій робочий тиждень. Звісно, трапляється, коли люди дякують, але здебільшого сюди приходять з проблемами. Найчастіше звертаються з соціальними питаннями. Три найбільш важливих для переселенців тем: доступ до житла і працевлаштування, соціальні послуги та відновлення втрачених документів. За один день в середньому до міністерства надходить 10 письмових запитів, з проханням роз'яснити, як бути у тій чи іншій ситуації. Телефонують теж часто. «Гаряча лінія» доступна і для людей з окупованих територій. Найчастіше вони телефонують, щоб розпитати про процедуру переїзду. Щосереді відбувається прийом громадян. Та й загалом спокійний день у робочому ритмі міністерства – рідкість. «До того, як ми побачились, – розповідає Ірина, – я встигла вже перевірити деякі документи, їх перечитати, подивитися, чи все там добре, чи враховані в проєктах інших міністерств права внутрішньо переміщених осіб. Передивилася вхідну кореспонденцію, яка надійшла до міністерства, та розповіла підлеглим, що робити з тим або іншим, готувалася до делегації, яка повинна до нас невдовзі приїхати з Грузії, ми будемо ділитися з ними досвідом у вирішенні питань внутрішньо переміщених осіб – я окреслила собі ті моменти, які ми будемо з ними обговорювати. Тобто сьогодні – поточна робота. Зустрічей не було. Зазвичай такий день – рідкість. Якщо відбуваються зустрічі (а вони проходять майже щодня), доводиться цю роботу, яку зробила до нашої зустрічі, вже перекладати на час після 18-ї години».

Додаток Д. Власна публікація на сайті РС, підготована для проєкту «Донбас. Реалії».

Хитрости перевода: как Россия сманипулировала статьей в Los Angeles Times о Донбассе

(Друкуємо мовою оригіналу)

Виновато американское вмешательство, а украинцы никому не нужны – эти тезисы между строк почерпнули читатели сепаратистских ресурсов якобы из репортажа крупного американского издания. В конце ноября Los Angeles Times выдал статью о жизни авдеевской больницы – «Хирургия при свечах: маленький прифронтовой госпиталь в Украине вглядывается в Россию» (Surgery by candlelight: A small front-line hospital in Ukraine stares down Russia). Читатели неподконтрольной части Донбасса прочитали его во многих пабликах Вконтакте, но в изложении медиа «Донбасс сегодня». Цитаты работников медицинского учреждения подали таким образом, чтобы у читателей создалось впечатление, будто вмешательство США, а не российская агрессия, привела к темноте, холоду, разбитым корпусам и ранениям. Хотя в репортаже Los Angeles Times такого нет.

На этом примере мы покажем, как содержание первоисточника можно легко перекрутить.

Статья, распространенная в пророссийском сегменте соцсетей, называется «Вода из ручья и операции при свечах» – американские СМИ проверили, как выживает больница в Авдеевке»

Вот тезисы, которыми сманипулировал подконтрольный «ДНР» ресурс – и их контекст в Los Angeles Times (LAT).

Статья в «Донбасс Сегодня». Тут главврач Ирина Лагода якобы сетует: «Мы давно чувствуем себя забытыми здесь, на линии фронта. Особенно после того, как узнали, что Дональд Трамп направил на Украину почти четыре сотни миллионов долларов в качестве военной помощи для того, чтобы надавить на власть в расследовании действий демократов. Что вообще американцы знают о нас? В курсе ли они, что у нас тут идёт война?»

Что написал LAT. Эту цитату доктора подконтрольный боевикам сайт создал сам – ведь в оригинальном репортаже ее нет. А есть слова автора статьи вот такого содержания:

«Она (героиня репортажа, главврач – ред.) и персонал часто чувствуют себя забытыми здесь, вблизи фронта, – возможно, даже больше, чем тогда, когда они вместе с остальным миром узнали, что Дональд Трамп удержал (had withheld) 391 миллион долларов военной помощи с целью давления на Украину в расследовании против Демократов».

То есть автор рассуждает о том, как повлияло на настроение людей решение Трампа задержать помощь, а не наоборот, выделить ее.

Журналист Los Angeles Times в конце возвращается к этому вопросу и цитирует и.о. посла США в Украине Уильяма Тейлора: «Часть силы, часть способности украинцев вести переговоры с россиянами про прекращение войны...зависит от США и другой международной помощи».

В пересказе сепаратистских медиа этот аспект международной помощи не упоминается.

Слова о российской агрессии в статье боевиков вообще «подчищены».

Статья в «Донбасс Сегодня». «По её словам (лаборанта больницы – ред.), то, что США использовали Украину в качестве пешки в своей внутренней политике, заставило всех задуматься о том, что украинцы никому не нужны».

Что написал LAT. «То как Украину используют в качестве пешки во внутренней политике США, заставляет Теплякову и других украинцев задаваться вопросом, не остались ли они одни в противостоянии российской агрессии», – рассуждает автор.

Так тональность статьи стала совсем другой: из материала, где рассуждают о необходимости американской помощи, он превратился в классический нарратив Кремля о ее вреде.

Также подконтрольный боевикам ресурс пересказывает лишь ту часть материала Los Angeles Times, где рассказывается о разрушениях больницы, но не цитирует часть о ее последующем ремонте.

Додаток Е. Підводка до ефіру за участі автора матеріалу (17.12.2020)

Медицинская документация в больницах будет вестись на украинском с 2020 года. Но говорить с доктором на родном – будь-то армянский или русский – можно, если врач владеет этим языком. Это одно из разъяснений закона, которое дала языковой омбудсмен Татьяна Монахова на своей первой пресс-конференции. Что это за должность - уполномоченный по защите государственного языка? Чем она будет заниматься? Об этом расскажет моя коллега».

Додаток Є. Власна публікація на сайті РС, підготовлена для проекту

«Донбас. Реалії».

Станіслав Асєєв зняв банер #FreeAseyev з балкону редакції «Українського тижня»

Звільнений в рамках обміну утримуваними особами на Донбасі автор Радіо Свобода Станіслав Асєєв 2 січня зняв банер #FreeAseyev з балкона редакції журналу «Український тиждень», повідомляє кореспондент Радіо Свобода.

Під час зняття банера, відповідаючи на запитання журналістів, чи усвідомлює Стас Асєєв своє перебування на свободі, він сказав: «Потрібно ще психологічно адаптуватися, в тому числі і до ритму міста, до якого не те, щоб не звик, – звикати не було можливості. Але, напевно, варто».

Серед планів на найближче майбутнє, каже Асєєв, не лише психологічна адаптація, а й зустріч із родиною.

«Напевно, буде окрема робота по «Ізоляції» (таємна тюрма, облаштована на захопленій російськими гібридними силами у 2014 році території музею сучасного мистецтва – колишнього заводу ізоляційних матеріалів)», – сказав Асєєв.

Також допоміг Асєєву зняти банер головний редактор «Українського тижня» Дмитро Крапивенко.

«Спочатку з'явилася картинка в нашому журналі, коли ми дізналися про вирок Стаса – 15 років суворого режиму. Невдовзі проводили акцію в арт-платформі «Ізоляція», і ми уже підготували цей плакат. Потім ми його повісили на балконі, а зараз залишимо в редакції на стіні як історичний артефакт», – прокоментував Крапивенко.

Також Станіслав Асєєв підписав усім охочим книгу «В ізоляції» про життя на окупованій території Донбасу, видану Радіо Свобода у 2018 році. В ній опубліковані матеріали, які він писав із січня 2015-го до травня 2017 року.

Плакат на підтримку Асєєва повісили на балконі видання «Український тиждень» в День гідності та свободи 21 листопада 2019 року. Тоді головний редактор Дмитро Крапивенко висловив сподівання, що настане час, коли «Стас Асєєв прийде до нас у редакцію і зніме цей плакат».

Структура відеоілюстрації до тексту			
<i>№ кадру</i>	<i>План</i>	<i>Хронометраж</i>	<i>Зміст</i>
1	Загальний	3 сек.	С. Асєєв, Д. Крапивенко та О. Демченко знімають плакат
2	Середній	9 сек.	Вони піднімають плакат і йдуть з балкону
3	Загальний	6 сек.	Героїв відчиняють двері під'їзду й виходять до журналістів. Д. Крапивенко: «Всім привіт!»
4	Крупний	24 сек.	СНХ Д. Крапивенка: «Спочатку з'явилась картинка сама в нашому журналі, коли ми дізналися про вирок Стаса – 15 років суворого режиму . Невдовзі проводили акцію в арт-платформі «Ізоляція», кийський, ми уже підготували цей плакат. Він вперше з'явився там, потім ми повісили його у нас на балконі. А зараз в редакції на стіні залишимо як історичний артефакт.
5	Загальний	4 сек	Панорамна зйомка: Станіслав тримає плакат, камера рухається від нього до групи підтримки

6	Деталь	2 сек.	Напис «Величезна подяка за підтримку!» з автографом С. Асєєва на плакаті
7	Крупний	14 сек.	«В первую очередь адаптироваться психологически и встретиться с семьей. Что касается конкретных моментов – наверное, будет отдельна работа по «Изоляции» в том или ином виде. Что касается работы – еще не думал об этом»
8	Загальний	2 сек.	Люди чекають на автограф Станіслава
9	Деталь	2 сек.	Ручка в руці Станіслава
10	Загальний	2 сек. 5	Представник ЗМІ фотографує імпровізовану автограф-сесію

Додаток Ж. Власна публікація на сайті РС, підготована для проєкту
«Донбас. Реалії».

Патрон у звільнення рідного Луганська. Історія переселенки, яка наважилася виїхати і не пошкодувала про це

Алла Єрмолова підмальовує губи помадою, у тон до червоних троянд на хустці. Вона вже обрала миску для вареників і чекає, поки зйдуться запрошені. Того дня в Бориспільському державному історичному музеї було хусткування до дня Катерини. А кілька днів до того Алла з колегами забрала партію альманахів з видавництва й узгодила до друку путівник. А ще у неї археологічні розкопки, наукова діяльність, зачіски, викладання і ціла купа роботи, від якої отримує задоволення. Алла – переселенка з Луганська. І вона знайшла себе на Київщині. Вона бачила антимайдан і порожні вітрини крамниць у Луганську; як деякі містяни тремтіли від згадки про українських силовиків й чекали російську армію, мов визволителів. Попри це не хотіла виїжджати з міста, скільки не вмовляли. Наважилася влітку 2014-го.

Пригадує: перед виїздом із Луганська посадила перець на городі, щоб по поверненню зібрати врожай. Каже, найважче було наважитися на переїзд. Штурмують СБУ – наче ж все під контролем, горить будинок у місті – скоро має все налагодитися. Останньою краплею став обстріл військової частини: після того, як сім'ю розбудив гучний вибух, поміняли квитки і виїхали на день раніше. «Ми знали, що сьогодні будемо їхати, вибухи були постійно, але я все одно вийшла в город: як повернуся восени, будуть овочі, не дарма ж розсаду вирощувала». Їхали до дядька почекаати «поки все устаткується». Відтоді до перців не поверталися жодного разу. Натомість освоїлася в новому місті – Борисполі. Спершу волонтерила – шила білизну, маскхалати, плела маскувальні сітки в тамтешньому музеї, згодом влаштувалася в цей заклад на роботу. Відтоді поле діяльності перестало обмежуватися будь-чим. Алла й нині співпрацює з переселенцями, а в роботі заявляє, що кожна її дія, приміром, випуск книги – «патрон у звільнення рідного Луганська». До речі, її сина Арсенія – нині шестикласника – у грудні 2016 відзначили як наймолодшого в Борисполі волонтера.

Про те, як це, кинути житло у місті з гарною інфраструктурою, змінити професію і бути щасливою – Алла Єрмолова розповіла Радіо Донбас.Реалії.

«Живеш у місці, де відчуваєш себе зайвим»

– У мене не було такого стану, коли переїжджаєш в інше місто, і тебе починають оточувати негативні думки, коли думається, що все погано. Я з Луганська довго не могла поїхати. Ще навесні 2014-го розуміли, що відбувається щось не те, але завжди себе заспокоювала, що скоро все скінчиться, – треба просто перечекати.

У Сосюри мама з Кам'янобродського району, я собі думаю: ми ж нею одними вулицями ходили! Красиве місто, схоже на чашечку: денце – залізничний вокзал, а наш район наче на підвищенні розташований. Там крейдяні гори, краєвиди прекрасні! В мене є мрія: коли закінчиться війна (а вона точно закінчиться!), запрошу всіх до Луганська, поїдемо величезною компанією, буду все розказувати і показувати.

Ще в квітні 2014-го рідний дядько з Києва пропонував переїхати до них, телефонував і запитував: «Чого ви там сидите? Там же ж у вас уже російські війська підступили під кордон». Я казала, що поки все під контролем, нічого страшного ж не відбувається – снаряди не розриваються, обстрілів нема, поїдемо, коли відчуватимемо, що далі вже не можна», – розповідає Алла. – Знайомі бачили, як по місту перевозять зброю. Приміщення, які використовувалися як склади торговельних крамниць, були наповнені зброєю, ввечері її вивантажували з вантажівок.

У травні поїхали на день народження до родички, в центр міста, там саме був антимайдан (антимайдан у лютому 2014-го – у [відео](#) Радіо Свобода). Був табір, харчування, патрулювання, але ходити не надто небезпечно. Бачила, як їздили автівки, шукали «Правий сектор». З автомобілів

вилазили дядьки з автоматами, трусили ними й кричали, щоб догнали когось, а кого – не зрозуміло. Вони тоді божевільними здавалися, бо до цього ніхто в тому місці не їздив. Але після цього випадку знайомі вивезли дітей до бабусі. Коли пізніше проходила через цей антимайдан, бачила, як накинулися на дівчину, яка спробувала сфотографувати щось, повалили її. Причому, що дивно, робили це не чоловіки, а жінки. Вони кричали, що вдома діти, а вона сфотографувала зараз тут, значить вона з «Правого сектору», то до нас прийдуть і дітей поріжуть. Дівчина була абсолютно не шпигунської зовнішності, впала, плаче, у неї окуляри з'їхали.

Запам'яталася мені одна ситуація. Коли проходила повз антимайдан, бачила, як один чоловік звертався зі сцени до присутніх: «Я – наркоман с 12-летнім стажем, мене теряють нечого!». Йому, можливо, і нічого втрачати, але й люди його підтримують, мовляв, ми йдемо, це ж народ, і вони хочуть вкрасти нашу свободу.

Кілька разів телефонували з роботи, казали, щоб швиденько забирали дітей із шкіл і садочків, бо скоро «Правий сектор» і українські війська вступлять, і буде тоді тут «ховайся що». Тоді після 12 години день закінчувався, всі бігли за дітьми й додому».

Алла пригадує, що в крамницях стояли довжелезні черги: людям здавалося, якщо затаряться на 3-4 дні, пересидять, а далі все буде добре. «З полицок змітали все, я таке бачила лише один раз, коли в Луганську був снігопад і місто засипало так, що трамваї не ходили, тоді в магазинах теж не було ні борошна, ні цукру, ні яєць, ні круп. Цього разу так само, але продавці раділи: «О, який виторг у нас буде!». Здавалося, що всі немов до пікніка готувалися: зараз це переживемо, і все скінчиться.

А в кінці травня зачинилася міліція, відділок був поруч із моїм будинком, повз нього ходила кожен день. Висіла об'ява, що відділок тимчасово закритий, вони оточили себе мішками з піском. Це був один із таких моментів, коли ставало страшно: якщо щось станеться, куди звертатися?

Подружка все говорила: «Давай виїжджати». Але штурмують СБУ – ми не їдемо, горів будинок один – ми теж лишаємося. Потім був випускний у дитсадку. Завідуюча хвилювалася: «От прийде «Правий сектор», що я їм скажу?»

Почали над містом літаки низько-низько літати. Я коли це бачила, серце стискалося, але надіялася, може, це українські літаки нарешті прилетіли і будуть звільняти місто. А на зупинці стояли люди і так злорадно говорили, що це, мабуть, російські: «Хорошо-хорошо. Это же нас Путин будет защищать. О маладци, маладци, наши». Тобто я чекала українську армію, якої всі боялися, як визволителів, а вони чекали російську, для них були визволителями вони. Коли в таких умовах живеш, всі ці люди стають ворожими. Ти живеш у місці, де відчуваєш себе зайвим.

Ми вже купили квитки на 3 червня, чоловік сказав, що дітям не варто бачити, що тут відбувається, вирішили поїхати, поки все устаткується, до дядька. А вранці, десь на початку четвертої, 2 червня ми підхопилися від звуку вибуху. Почали обстрілювати нашу військову частину. Туди від нашого дому транспортом їхати хвилин 40. Але гучнішого вибуху я в своєму житті не чула. Колись у Луганську горіло кафе «Суп-хауз», і я випадково потрапила з чоловіком у вибух, але, мені здається, тоді було не так гучно. Тож чоловік побіг купувати квитки для нас на 2 число.

На вокзалі сиділи люди, які жили поруч із військовою частиною: їх почали просто з квартир виганяти ці бойовики, забігали на вищі поверхи, звідки їм зручно було обстрілювати частину, і просто вибивали двері, людей виганяли і самі заходили. Люди, ясна справа, тікали. Подружка теж там жила, до них із дитиною не вривалися, але вони лежали на підлозі біля вікна, намагалися не висовуватися і не знали, коли це закінчиться.

Ми знали, що сьогодні будемо їхати, вибухи були постійно, але я все одно вийшла в город, посадила свій перець, бо мені треба було знати, що як приїду сюди восени, зберу урожай. Задарма вирощувала розсаду чи що? Уже наразі я майже 6 років там не була.

«Перше вересня на носі, а ми не знаємо, де будемо жити!»

– Я дуже рада, що вивезла дітей, що вони цього не бачили. Якщо є можливість, нею треба скористатися, аби вберегти дітей від таких потрясінь.

У Києві жила місяць, їздила до бабусі у Баришівку. Вже у серпні почали думати, що можемо не повернутися до Луганська. Відправили дітей з батьками на море, а самі почали шукати житло. І зітнулися з тим, про що говорить багато хто з переселенців – небажанням селити людей із Донецька

чи Луганська. Я всерйоз ніколи такі історії не сприймала, думала, або людям просто не пощастило, або перебільшують. Аж тут, коли у Баришівці нам сподобалося житло, і ми були готові підписувати договір, відкрили паспорти на сторінці з пропискою, а в господарки – жінки поважного віку – навіть вираз обличчя змінився. Сказала: «Ні-ні, я передумала». Це було дуже дивно, бо до цього вона посміхалася, і говорили ми українською, все ніби складалося. Потім її донька сказала, що мама не хоче нікого селити з Луганська і Донецька, мовляв, вибачте, вона вам не могла цього сказати. Згодом знайшли підходяще житло у Білій Церкві, але треба було заселятися зі середини жовтня, а зі школою що? Була в розпачі: перше вересня на носі, а ми не знаємо, де будемо жити. Допомогла ріелторка, дуже перейнялася нашою історією, у нас виявилися спільні знайомі якось під час розмови. То вона взялася нас перед господинею у Борисполі захищати.

В перші дні ходила по місту, дивилася, де розташовані школи, гуртки для дітей. Донька вчилася у художній школі та комп'ютерній академії, тож знайшла їй відповідні позашкільні заклади. Дітей узяли у першу школу.

Тепер вона розвиває Бориспіль

– Життя в Борисполі почалося з того, що відчувала: війна продовжується. Мої рідні всі повиїжджали. Чоловік – останнім потягом, вивозив своїх батьків. Тож я почала шукати в Борисполі місце, де можна було б волонтерити. Кілька разів їздила в Київ, зрозуміла, що дуже затратно: і час, і гроші витрачаються, а супервнеску ніби нема. Спитала в міській раді, як у Борисполі справи з переселенцями. Так опинилася в музеї. Тут сказала, що плетуть сітки і планують шити маскхалати. Попередила, що мене можна залучати до таких робіт: гостра проблема у працевлаштуванні тоді не стояла, бо чоловік працював дистанційно та й думалося, що все це тимчасово.

Шили нижню білизну, збирали речі, консервацію, згодом я до музею почала ледь не кожен день приходити. Згодом запропонували на пів ставки влаштуватися художником: для адаптації темп життя був просто супер – встигала щось зробити вдома зранку й освоювалася на роботі. Потім з'явилася ставка головного зберігача фондів.

Мені в Луганську загалом не було затишно, якщо говорити про комфорт внутрішній. Українською там не говорили, але я вчилася на філфаці й перебувала в оточенні, якого вистачало. Хоча ми завжди розуміли, що у меншості. Навіть на виборах Луганськ голосував не так, як інші регіони. А Бориспіль, на відміну від Києва, більш україномовний. І робота мені подобається. Завжди думала, де хотіла би працювати. В Луганську місцем роботи було управління праці та соціального захисту – робота доволі бюрократична, проте стосунки з колишньою начальницею в нас досі гарні. Коли потрібно було розробляти якісь програми, охоче за це бралася, як за можливість проявити творчість, а не сидіти в кабінеті. Було й розуміння, що те, чого вчили на магістратурі, розходиться з реальністю і не завжди вписується у реалії. Як з'ясувалося після переїзду – музей те місце, де б я хотіла працювати, але ніколи про це не здогадувалася.

Адже для мене це раніше, як у всіх стереотипах, була ніби законсервована інституція, де сидять жіночки поважні й щось зберігають. Мені було цікаво ходити в музеї, але це не вражало настільки, щоб я хотіла там зачепитися і працювати. Допоки не опинилася на цій роботі. Тут поле діяльності нічим не обмежується: не знаю, чи це лише в нашому музеї так, бо в нас керівник прогресивний і всі останні тенденції застосовуються, чи так насправді всюди.

Ми займаємося видавничою справою: нещодавно повернулися з видавництва у Білій Церкві, де розробляли макет путівника – намагаємося привабити туристів, показати, що Бориспіль – не лише аеропорт, як дехто думає, а місто з тисячолітньою історією. Проводимо археологічні розкопки: нещодавно на вихідних виходили, і ніхто не жалівся, що «законний відпочинок» чи щось таке. Це дуже цікаво, бо це не просто історія, яку читаєш, це історія, яку береш руками. Проводимо різні заходи, як-от це хусткування до дня Катерини, відтворюємо обряди, беремо участь у флешмобах.

Плюс фестивалі: 14 жовтня вже традиційно до Дня козацтва. Відбувається і зміна колекцій: люди думають, що виставлено у музеї – то все, що є, немає сенсу приносити щось до музеїв – припадатиме пилом у фондах. Це міф: час від часу дістаємо щось цінне з фондосховища і оновлюємо колекції, проводимо тематичні виставки. Плюс наукова робота: ніхто її не бачить, а вона

завжди кипить – спеціалісти їздять в архіви, працюють з документами, готують наукові дослідження, публікації.

А ще є зустрічі з відомими людьми, екскурсії, такий собі клуб для переселенців, хоча він зараз діє не так активно, як раніше: люди вже освоїлися, влаштувалися на роботу. Музей є тим осередком, де можна щось робити в ідеологічному плані. Це є та зброя, яку ми можемо використовувати у нинішній війні, якщо не на передовій, то тут. Тобто кожен випуск нашого альманаху чи путівника – патрон у звільнення мого рідного Луганська.

«Треба ж було статися війні, щоб так змінилося моє життя – на краще»

– Свекруха розповідала, що наразі в Луганську «Український театр» на чолі з Михайлом Голубовичем (більше читайте [тут](#)) працює, ставлять постановки українською, але, все одно, це не той Луганськ, який був раніше.

Кожного року їжджу до бабусі в Новоайдарський район, привожу звідти чай: збираю власноруч. Нині там дуже екологічний район – автобуси не ходять, нічого не працює – хоча і раніше в селі не було промисловостей, але лисиці не ж

Я не почуваюсь, як багато переселенців, відірваною від життя чи покинутою. Не здається, що держава мені щось винна, тому що багато людей до цього переїжджали з міста в місто і шукали собі роботу. Звісно, в мене там залишився будинок, який наразі не можна продати. Тому про купівлю житла в Борисполі поки не йдеться. Допоки так триватиме – не знаю. Мені здається, що то був луганський період мого життя, а зараз триває бориспільський – як-от у письменників чи художників – і мені подобається все, що в ньому відбувається. До перців на город не поверталася жодного разу за 6 років, хоча кожного року роблю посвідку, щоб перетнути лінію розмежування.

Треба ж було статися війні, щоб так змінилося моє життя – однозначно на краще. У нас у родині з'явилося нове хобі – веломандрівки. Нині ми не лише Бориспільський район об'їхали, а й у мандри вирушали – в Миколаївську область, Одеську, на Херсонщину. Чергувалися потяг і велосипед, але в цілому кілометрів 450 на колесах проїхали. Вважаю це одним із найбільших досягнень і плануємо тур спершу на Західну Україну, а згодом і на закордон.

Завдяки веломандрівкам наткнулися на гутню майстерню на Бориспільщині: почали досліджувати випадкові знахідки, залучали карти і навіть всією сім'єю вітрину оформили до відкриття музею після ремонту.

Син – волонтер

– Як тільки приїхали в Бориспіль, син Арсеній виявив бажання продавати свої вироби на ярмарку майстрів до дня міста, він на той час захоплювався плетінням браслетів із резинок. Перший рік розпродавав прикраси, які накопичилися, на наступний проводив майстер-клас, а зібрані гроші ми передавали на 72-гу бригаду. Очільниця волонтерської організації «Територія підтримки» Наталія Сичова тоді проходила повз, спитала, що продає. Арсеній відповів, що хоче, аби швидше звільнили рідне місто, тому долучається, як може. Мене тоді біля нього не було. Пам'ятаю, якось Наталія зайшла до музею і почала переповідати цю історію, так піднесено каже: «З таким хлопчиком познайомилася! Заради таких хлопчиків варто воювати!» А я кажу: «Та це ж мій син», а вона розповіла, що давно хотіла його знайти. Тож на день волонтера Арсенію вручили нагороду і від імені 72-ї бригади – прапор з хорошими, підбадьорюючими словами. Він нам дуже дорогий як пам'ять. Він висить у нас вдома. І висітиме, поки війна не скінчиться.

Додаток 3. Підводка до інтерв'ю для «Радіо. Донбас. Реалії»

Его задержали в Горловке за фотографию, на которую попал автомобиль начальника городского отдела так называемого «министерства безопасности ДНР». Станислав Печенкин провел в плену 2 года и 11 месяцев. Он жил в свободном Бамуте, в оккупированную Горловку приезжал, чтобы присматривать за квартирой. Всегда фотографировал местность и выкладывал снимки в соцсети. После того, как мужчину с планшетом в руках заметили, за Станиславом установили слежку. Силовики, работающие на российские гибридные силы, вскрыли его соцсети. Из-за активной проукраинской позиции, которую он не скрывал в виртуальном мире, Станислава Печенкина обвинили в «шпионаже» и сотрудничестве со спецслужбами Украины. 29 декабря Станислав Печенкин вместе с 76-ю гражданами вернулся на подконтрольную Украине территорию. С ним встретила наша коллега.